

Virgili, *Eneida*

Lectura de fragments per a les PAU 2012

Índex

Llibre I	2
Llibre II	7
Llibre III	20
Llibre IV	24
Llibre V	33
Llibre VI	33
Llibre VII	43
Llibre VIII	43
Llibre IX	44
Llibre X	55
Llibre XI	60
Llibre XII	61

Llibre I

Cant a la Musa i pròleg (I 1 - 33)

Canto les armes i aquest home que de les costes de Troia
va arribar el primer a Itàlia, pròfug pel fat, i a les platges
de Lavínia, sacsejat per mar i per terra per la violència
dels déus a causa de l'ira obstinada de la cruel Juno,
després de molt patir també en la guerra, fins que va fundar la ciutat 5
i va portar els seus déus al Laci, d'on sorgí el poble llatí
i els pares albanesos i de l'alta Roma les muralles.
Conta'm, Musa, les causes: per quin numen ferit
o dolguda per quin motiu la reina dels déus a patir tantes penes
va empènyer un home d'insigne pietat, a fer front 10
a tanta fatiga. Tan gran és l'ira del cor dels déus?
Hi va haver una antiga ciutat que van habitar colons de Tir,
Cartago, davant Itàlia i lluny de les boques
del Tíber, rica en recursos i violenta per l'afició a la guerra;
d'ella es diu que Juno la va cuidar per sobre de totes les terres, 15
més fins i tot que Samos. Aquí van estar les seves armes,
aquí el seu carro; que ella sigui la reina dels pobles,
si els fets consenten, la deessa pretén i intenta.
Però havia sentit que venia una branca de la sang troiana
que un dia hauria de destruir les fortaleses tíries; 20
per la ruïna de Líbia vindria un poble poderós
i orgullós en la guerra, així ho filaven les Parques.
Això tement i recordant la filla de Saturn una altra guerra
que davant Troia emprengué en favor de la seva Argos estimada,
que encara no havien sortit del seu cor les causes de l'enuig 25
ni l'agut dolor, en el fons de la seva ànima
clavat segueix el judici de Paris i l'ofensa de menysprear

la seva bellesa i l'odiat poble i els honors a Ganimedes raptat.

Més i més encesa per tot això, agitava els de Troia

per tot el mar, la resta dels dànaus i del cruel Aquil·les, 30

i els retenia lluny del Laci. Sacsejats pels fats

vagaven ja molts anys donant voltes a tots els mars.

Empresa tan gran era fundar el poble de Roma. 33

Argument (I 33 – 223)

Juno, eterna enemiga dels troians, veu una flota que acaba d'abandonar l'illa de Sicília: és la flota d'Eneas, a qui el destí ha escollit per a fundar a Itàlia un imperi que arruïnarà el de Cartago. A la vista de la joia que regna als vaixells, l'amor propi de Juno se sent ferit i acudeix a Eòlia, morada del déu Èol, a qui demanarà que deixi anar vents tempestuosos sobre la mar.

Els troians són colpejats per la fúria dels vents i els vaixells són dispersats; alguns naufraguen i les armes i tresors de Troia suren sobre les onades. Tanmateix, Neptú, déu dels mars, encalma les aigües i fa que torni a lluir el sol. Els troians empesos vers Líbia, ancoren en una ampla badia, envoltada de boscos ombrívols.

Júpiter prediu a Venus la glòria dels troians (I 223- 304)

I havien ja acabat quan Júpiter de dalt de l'èter, 223

mirant el mar ple de veles i l'extensió de les terres

i les costes i els dilatats pobles, així es va aturar 225

al cim del cel i va clavar els seus ulls en els regnes de Líbia.

I a ell que regirava en el seu pit penes tals,

afligida i plens de llàgrimes els seus ulls brillants,

s'adreça Venus: «Oh, tu que governes amb poder etern

les coses humanes i divines i terroritzes amb el llamp. 230

Quin delicte tan gran ha pogut cometre Eneas

contra tu? Què han fet els troians que veuen tancar davant Itàlia

l'orbe sencer de les terres quan tantes morts han patit?

És cert que has promès que d'ells amb el pas del temps

sortirien els romans, d'ells, de la sang revinguda de Teucre, 235

els cabdills que sota el seu poder tindrien el mar i les terres totes.

Quin pensament, pare meu, canviar t'ha fet?

Només això en veritat em consolava de la caiguda de Troia

i les seves tristes ruïnes, compensant amb uns altres uns fets adversos;

però ara la sort segueix igual per a uns homes a qui tantes 240

desgràcies han sacsejat. Quin límit marques, rei sobirà, a les seves fatigues?

Antenor, escapant d'entre els aqueus, va poder arribar

als golfs d'Il·líria i entrar fora de perill en el regne

dels liburns i superar les fonts del Timava,

des d'on d'entre el vast brogit de les muntanyes per nou boques 245

baixa el mar desfermat i colpeja els camps amb sonor brogit.

Va poder per fi fundar la ciutat de Patàvium i les seus

dels teucres i va donar un nom al seu poble i de Troia les armes

va clavar; ara descansa acomodat en plàcid repòs.

I nosaltres, la teva estirp, a qui concedeixes l'alcàsser del cel, 250

ens veiem abandonats amb les naus perdudes (terrible!),

per l'enuig d'una sola i se'ns aparta de les costes itàliques.

És aquest el premi a la pietat? Així ens restitueixes el ceptre? "

El pare de déus i d'homes, somrient,

amb el rostre amb el qual serena el cel i les tempestes, 255

donà un petó a la seva filla, i després li diu:

«Deixa aquesta por, Citerea, que intacte roman per a tu

el destí dels teus; veuràs la ciutat i les promeses muralles

de Lavínum i portaràs, sublim, fins a les estrelles del cel

el magnànim Eneas, que no ha canviat la meva opinió. 260

Aquest (ho diré clarament, perquè aquesta cuita et devora,

i donant voltes remouré els secrets del destí),

et lliurarà una gran guerra a Itàlia i pobles ferotges

copejarà i imposarà als seus homes lleis i muralles,

fins que el tercer estiu el veurà regnant en el Laci 265

i passin tres hiverns des de la derrota dels rútuks.

Pel que fa al seu fill Ascani, a qui ara es dóna el sobrenom
 de Iulus (que era Iulus mentre d'Ílion la força es va sostenir),
 ha de complir amb el seu poder després que els mesos
 facin trenta grans girs, i de la seu de Lavínum traslladarà 270
 el seu regne, i cenyirà de fortes muralles Alba Longa.
 Aquí es regnarà tres-cents anys complets
 per la raça d'Hèctor, fins que Ília, princesa sacerdotessa,
 prenyada de Mart li donarà amb el seu part una prole bessona.
 Després, content amb el ros mantell d'una dida lloba 275
 Ròmul es farà càrrec del poble i d'aixecar les muralles
 de Mart i pel seu nom els anomenarà romans.
 I jo no poso a aquests ni meta ni límit de temps:
 els he confiat un imperi sense fi. I fins l'aspra Juno,
 que ara fatiga de por el mar i les terres i el cel, 280
 canviarà la seva opinió per a millor, i vetllarà amb mi
 pels romans, pels amos del món i el poble togat.
 Així ho vull. Amb el pas dels anys arribarà un temps
 en què la casa d'Assàrac sotmetrà a esclavitud Fígia
 i la il·lustre Micenes i dominarà la vençuda Argos. 285
 Naixerà troià Cèsar, de bella raça, que l'Imperi
 ha de portar fins a l'Oceà i la seva fama als astres,
 Juli, nom que li ve del gran Iulus.
 L'acolliràs, segura, tu al cel quan arribi carregat
 amb les despulles d'orient; també ell serà invocat amb vots. 290
 Amb la fi de les guerres més suau es farà l'aspere segle:
 la canosa Fides, i Vesta i Quirí amb el seu germà Rem
 donaran les seves lleis, i seran tancades les sanguinàries portes de la Guerra
 amb batents reforçats de ferro; dins, impietós, el Furor
 assegut sobre les seves armes cruels i lligat amb cent nusos 295
 de cadenes a l'esquena bramularà eriçat amb la seva boca de sang. "

Això diu, i envia des del cel el que Maia va engendrar
perquè s'obrin les terres i els nous alcàssers de Cartago
acullin els teucres, perquè no els rebutgi de les seves terres
Dido, ignorant el destí. Vola aquell pel cel obert 300
amb l'impuls de les seves ales i es presenta ràpid a les costes de Líbia.
I compleix les ordres. Sota la voluntat divina, els Púnics abandonen
el seu ànim ferotge; I la reina entre els primers espera els troians
amb ànim serè i pensaments de pau. 304

Argument (I 304 – 722)

L'endemà al matí, Eneas marxa a explorar el territori acompanyat d'Acates. Es troben amb una jove caçadora que els diu que són a prop d'una ciutat recentment fundada. Tot seguit, els conta la història de la fundadora, la fenícia Dido.

Dido és de Tir, on el seu germà Pigmalíó va escanyar el seu marit Siqueu per apropiarse dels seus tresors. El crim va restar sense solució, però una nit el fantasma del mort s'apareix a la jove i l'aconsella que fugi. Ella marxa seguida dels que eren contraris a la tirania d'Pigmalíó i funda una nova ciutat, amb permís dels libis. La caçadora li anuncia també que retrobarà els companys que creia ofegats. En el moment de marxar, mostra a Eneas la seva vertadera personalitat, la de la seva mare Venus.

Acates i Eneas entren a la ciutat envoltats d'un núvol que els oculta als vilatans.

Banquet de Dido i relat de la història del cavall de fusta. (I 723 – II, 249)

Tan aviat es va descansar en el banquet i van treure les taules, 723
disposen grans cràters i coronen els vins.

Omple el bullici la mansió i ressonen les veus pels amplis 725
salons; penen enceses les llums del daurat
sostre i derroten les torxes amb la seva crida la nit.

Va demanar en aquest moment la reina una pesada pàtera d'or
i de gemmes i la va omplir de vi pur, com Belos i tots
des Belos solien; després es va fer el silenci a la sala: 730

«Júpiter, doncs diuen que està al teu càrrec el dret d'hospitalitat,
tant de bo permetis que sigui aquest un dia alegre per als tiris i quants
van sortir de Troia, i que d'ell es recordin nostres descendents.

Que ens assisteixi Bacus, dispensador de gaudis, i Juno benigna;
i vosaltres, tiris, celebren aquesta reunió amb alegria. » 735

Va dir, i vessà sobre la taula l'ofrena del vi
i, feta la libació, el va tastar la primera amb els llavis, tot just;
va convidar després Bítias, que sense dubtar-ho es va empassar la copa
escumejant, fins topar amb l'or massís;
després els altres prínceps. El cabellut Iopas fa sonar 740

la seva cítara daurada com li va ensenyar Atlas gegantí.
Canta aquest el vagar de la lluna i del sol, les fatigues,
l'origen d'homes i animals, de l'aigua i del foc,
Artur i les plujoses Híades i els dos Trions,
perquè tant s'afanyen a banyar-se a l'Oceà els sols 745

d'hivern o perquè es demoren les lentes nits;
redoblen els seus aplaudiments els tiris i els troians els segueixen.
Passava també la nit xerrant animadament
la infeliç Dido, i un llarg amor bevia,
preguntant una i altra cosa sobre Príam, una vegada i una altra sobre Hèctor; 750

ja amb quines armes s'havia presentat el fill de l'Aurora,
ja com eren de Diomedes dels cavalls, ja per la figura d'Aquil·les;
« Vinga, hoste meu, comença pel principi i explica'ns,
va dir, «les trampes dels dànaus, les desgràcies dels teus
i el teu peregrinar; doncs ja és el setè estiu 755
que errar et veu per totes les terres i els mars.»

Llibre II

Tots van callar i en tensió mantenien la mirada;
després el pare Eneas així va començar des del seu alt llit:
«Un dolor, reina, em manes renovar innombrable,
com les riqueses troianes i el miserable regne
destruïren els dànaus, i tragèdies que jo mateix he vist 5

i de les que vaig ser part important. Qui això narrant
dels mirmídons o dòlops o del cruel soldat Ulisses
contindria les llàgrimes? I ja la humida nit del cel
baixa i en caure les estrelles conviden al somni.

Però si tanta és la teva ànsia de conèixer la nostra ruïna 10

i en breu de Troia escoltar la fatiga última,
encara que l'ànim s'estarrufa en recordar i fuig del plor,
començaré. Trencats per la guerra, pel fat rebutjats
els caps dels dànaus en passar ja tants els anys,
com una muntanya un cavall amb art divina de Pal·las
aixequen, teixint els seus flancs amb taules d'avet;
simulen un vot pel retorn, així la notícia s'estén.

15

Escollits a sort, amagats aquí els guerrers
es tanquen al cec costat i fins al fons omplen
les cavernes enormes de la panxa amb homes en armes. 20

Davant hi ha Tènedos, illa de ben coneguda
fama, rica en recursos mentre estava dempeus de Príam el regne,
avui només un golf i un port del qual els vaixells desconfien:
llançats aquí a la platja deserta s'amaguen;
pensem que, havent marxat, estaven buscant Micenes al vent. 25

Així tota Tèucris es va veure lliure al final d'un duel ja llarg;
s'obren les portes, dóna gust passejar contemplant
les tendes dels doris i veure desert el lloc i la platja buida:
aquí la tropa dels dòlops, aquí Aquil·les cruel acampava;
aquí el lloc dels vaixells, aquí en formació lluitaven. 30

Uns sense parla contemplen de Pal·las fatal el regal,
sorpresos de la grandària del cavall, i el primer Timetes
ordena passar-lo als murs i posar-lo a la ciutadella,
bé per engany bé que ja així ho predeia el destí de Troia.

Capis no obstant i els de millor opinió en la ment 35
 ens manen llançar al mar el parany del Dànu
 i l'estrany present i cremar-lo posant foc a sota,
 o perforar les cavernes de la seva panxa buscant amagatalls.
 Dubtosa entre dos parers es divideix la gent.
 I llavors, el primer de tots, seguit de gran companyia, 40
 baixa Laocoont encès de la part alta de la fortalesa,
 i de lluny: "Quina bogeria tan gran, pobres ciutadans!
 De l'enemic penseu que se n'ha anat? O creieu que els dànaus
 poden fer regals sense trampa? Així coneixem Ulisses?
 O tancats en aquesta fusta ocults hi ha els aqueus, 45
 o contra les nostres muralles s'ha aixecat aquesta màquina
 per espiar les nostres cases i caure sobre la ciutat des de dalt,
 o algun altre engany s'amaga: teucres, no us fieu del cavall.
 Sigui el que sigui, temo als dànaus fins i tot oferint presents. "
 Després que va parlar, amb gran força una llança enorme 50
 va disparar contra el costat i contra el ventre corb de taulons.
 Es va clavar aquella vibrant i en la panxa sacsejada
 ressonaren les coves i van llançar el seu gemec les cavernes.
 I, si els fets dels déus i la nostra ment no haguessin estat
 contraris, ens haurien portat a foradar els amagatalls d'Argos, 55
 i encara ara s'alçaria Troia i tu, alta ciutadella de Príam, romandries.
 Vet aquí que un jove lligat a l'esquena de mans
 amb gran cridòria els pastors davant el rei arrossegaven
 Dàrdans , que, desconegut, als que el van trobar
 es va lliurar per ordir tot això i obrir Troia als grecs, 60
 confiat d'ànim i per a les dues tasques disposat,
 bé a tramir els seus enganys, bé a marxar a una mort segura.
 De tot arreu ve amb ganes de veure'l
 i competeix la joventut troiana en fer burla del pres.

Escolta ara els tripijocs els dànaus i pel crim d'un 65
coneix-los tots. Doncs quan enmig del grup torbat i sense armes,
es va aturar i va mirar amb els seus ulls les tropes de Frígia,
"Ai! Quina terra ara -va dir -, quins mars em poden
guardar o què queda per fi per a mi, desgraciat,
que no tinc tan sols un lloc amb els dànaus i a sobre 70
els hostils dàrdans el meu càstig reclamen amb sang? "
Amb aquest lament va canviar els nostres ànims
i va aplacar els nostres ímpetus tots.
Li demanem que conti de quina sang ve,
i què el porta; que ens digui quina és, presoner, la seva confiança. 75
" Tota, per cert, a tu, rei, et diré la veritat,
passi el que passi -va dir -, i no negaré que sóc de la gent d'Argos.
Això el primer, i que no, si Fortuna va forjar un Sinó desgraciat,
el faci també, malvada, va i mentider.
Potser que hagi arribat a les teves orelles parlant 80
de Palamedes Bèlides el nom i la fama
gloriosa, a qui els pelasgs amb trampes
sent innocent, amb falses proves perquè vetava les seves guerres,
a la mort van enviar i avui el ploren, de la llum privat.
Com a acompanyant seu i proper en la sang, el meu pare, 85
en ser pobre, des del principi de tot aquí a la guerra em va enviar.
Mentre incòlume estava en el poder i força tenia en les reunions
de reis, també nosaltres algun nom i honra
vam aconseguir. Tan bon punt l'enveja del trampós Ulisses
(no coses estranyes us conto) el va llançar de les riberes del dia, 90
arrossegava afligit la meva vida en tenebres i plor
i en el meu interior m'indignava de l'innocent amic la mort.
I no vaig callar, boig, i, per poc que el fat volgués,
si mai tornava vencedor a Argos, la meva pàtria,

vaig jurar que seria el seu venjador i un odi amarg vaig moure amb les meves paraules. 95

D'aquí la pendent primera del meu mal, d'aquí sempre Ulisses

aterrint-me amb nous crims, d'aquí a llançar veus

ambigües al poble i a buscar a propòsit guerra.

I no va parar, així, fins que auxiliat per Calcant ...

però, per què dono voltes endebades a tanta amargor ? 100

o per què m'aturo? Si en una mateixa filera teniu tots els aqueus,

ja heu escoltat prou, compliu ara mateix el càstig;

que així ho voldria el d'Ítaca i en molt us tindrien els Atrides "

Però ja ens impacientem per saber i investigar les causes,

ignorants de crims tan grans i de les arts dels pelasgs. 105

Tremolós prossegueix i parla amb pit fingit:

" Sovint, abandonada Troia, els dànaus anhelaren

preparar la fuga i, esgotats, deixar una guerra tan llarga.

Així ho aconseguissin! Sovint al mar els va frenar

la dura tempesta i l' Austre frustrà la seva partida. 110

I just quan ja aquí teixit de taulons d'auró

s'alçava el cavall, per tot el cel va esclatar la tempesta.

Intrigats, enviem a indagar de Febos l'oracle

a Eurípil, que ens porta del seu temple aquestes tristes paraules:

'Amb sang aplacàreu el vent i matant una verge, 115

dànaus, el dia que a aquestes costes ilíiques va venir;

amb sang heu de procurar el retorn i amb el sacrifici

d'una ànima d'Argos. Quan aquesta veu va arribar a les orelles del poble,

es un esglai va entorpir els ànims i un gelat tremolor

el fons dels ossos, a qui designaven els fets? a qui demana Apolo? 120

Llavors, el d'Ítaca, amb gran reunió al voltant de Calcant,

l'endeví arrossega al centre, li demana que aclareixi

quina és la voluntat dels déus. I molts ja m'anunciaven

a mi el crim cruel del trampós, i en silenci

veien el que havia de venir. Deu dies calla aquell i amagat 125
es nega a assenyalar ningú amb la seva veu i enviar-lo a la mort.
Per força, per fi, empès pel d' Ítaca amb grans crits,
trenca d'acord amb ell el seu silenci i m'envia cap a l'ara.
Van estar tots d'acord i, el que cadascú per a si es temia,
convertit en la ruïna d'un de sol van suportar. 130
I ja havia arribat el dia nefand. Ja m'havien disposat
les farines salades i les cintes al voltant de les meves temples.
De la mort vaig escapar, ho confesso, i vaig trencar les meves cadenes
i en la foscor de la nit em vaig amagar entre les algues
d'un llac fangós mentre es feien a la mar, 135
si és que ho feien. I no hi ha ja per a mi cap esperança
de tornar a veure la meva antiga pàtria ni els meus dolços fills
o el meu pare enyorat, als qui aquells, potser,
faran pagar la nostra fugida i expiaran amb la seva mort la meva culpa.
Per això, pels déus i els nùmens que saben la veritat, 140
per la fe sense taca, si és que alguna en queda entre els mortals,
et suplico, compadeix-te de fatigues tan grans,
compadeix-te d'un cor que pateix el que no mereix. "
Per les seves llàgrimes li vam salvar la vida i a més ens en compadim.
I Príam mateix ordena el primer treure-li les manilles 145
i els estrets lligams i així li diu amb paraules d'amic:
"Siguis qui siguis, oblida des d'ara els grecs que vas deixar
(seràs dels nostres) i digues la veritat, que et pregunto:
¿per què van aixecar aquest cavall enorme i imponent? Qui el va idear 150
o què pretenen? És algun vot? És potser algun artefacte guerrer? "
Havia dit. I aquell, expert en trampes i en les arts dels pelasgs,
va aixecar a les estrelles els seus palmells lliures de cadenes:
"A vosaltres, flames eternes, i al vostre numen inviolable
per testimonis us poso - diu -, i també a vosaltres, altars i nefandes espases 155

dels que vaig poder fugir, i cintes dels déus que vaig portar al sacrifici:

permeteu-me trencar els sagrats juraments dels grecs,
permeteu-me odiar aquests homes i posar-ho tot en clar,
tot el que amaguen. Que cap llei de la pàtria em lliga.

Tu només has de mantenir les teves promeses i si, Troia, et salves, 160
respecta la teva paraula si et dic veritat, si et dono coses importants.

Dels dànaus tota l'esperança i la fe de la guerra empresa
va residir sempre en l'ajuda de Pal·las. Ara bé,
des que Ulisses, l'inventor de crims, i el fill de Tideu
van gosar treure del temple consagrat el fatal Pal·ladi, 165
donant mort als guardians de la fortalesa escarpada,
van robar la sagrada imatge i amb mans de sang
es van atrevir a tocar de la deessa les cintes beneïdes,
des de llavors, s'han esfondrat les esperances dels dànaus,
trencades les seves forces, girada d'esquena la voluntat de la deessa. 170

I amb prodigis no dubtosos va donar senyals d'això Tritònia.
Tot just col·locaren l'estàtua al camp, flames brillants
van cremar en els seus ulls encesos i una salada suor
va caure dels seus membres i tres vegades sola es va alçar
(sorpren dir-ho) del sòl amb el seu escut i la llança agitant. 175

S'afanya Calcant a dir que provem la fugida per mar
i que no pot Pèrgam obrir-se a les fletxes argòliques
si no busquen de nou auguris a Argos i una altra vegada porten
amb el mar i les corbes naus el numen que un dia van portar.

I ara que amb el vent han buscat la pàtria, Micenes, 180
armes i déus tracten de guanyar-se i arribaran d'improvís,
solcant el mar de nou. Així veu el futur Calcant.

Advertits aixecaren aquesta estàtua per al numen ferit,
per al Pal·ladi, per expiar el crim funest.

Va manar Calcant construir aquesta immensa mola
i, amb taulons entrellaçats, aixecar-la fins al cel, 185
perquè entrar no pogués per les portes ni creuar les muralles,
ni protegir el vostre poble sota el seu antic poder.
Doncs si la vostra mà violava el regal de Minerva,
una gran maledicció sobre el regne de Príam
i sobre els frigis cauria (els déus la tornin abans contra ell !). 190
Si, pel contrari, per les vostres mans pugés fins a la vostra ciutat,
Àsia cauria en guerra terrible sobre les muralles de Pèlops,
i aquesta seria la sort reservada als nostres néts. "
Resultava creïble la cosa amb aquestes insídies i la manya
del perjur Sinó, i va capturar amb trampes i llàgrimes 195
a aquells a qui ni el Tidida ni Aquil·les de Larissos
van aconseguir domar, ni deu anys, ni milers de vaixells.
En aquest moment un nou prodigi molt més terrible
apareix davant els desgraciats i torba els seus pits confiats.
Laocoont, escollit a sorts sacerdot de Neptú, 200
degollava en el seu altar festiu un toro enorme.
I vés per on (m'horroritza explicar-ho), dues grans serps
es llancen al mar des de Tènedos, per la quieta plana,
amb corbes immenses i, juntes, busquen la costa;
els seus pits s'aixequen entre les ones i les crestes 205
de color de la sang superen els corrents, la resta llisca
per la mar i fa girar el seu llom enorme en un remolí.
Ressona un xiulet enmig de la sal escumejant, i ja a terra arribaven
i injectats en sang i en foc els seus ulls ardents,
llepaven les seves boques sibilants amb vibrants llengües. 210
Escapem pàl·lids davant la visió. Aquelles en ruta precisa
busquen Laocoont, i primer envolten amb la seva abraçada
els petits cossos dels seus dos fills i a mossegades devoren

els seus pobres membres; es llancen després sobre aquell
que arribava a ajudar-los amb armes i abracen 215
el seu cos en monstruosos anells, i ja en dues voltes
el tenen agafat, envoltant-li el coll amb els seus cossos d'escates,
i el sobrepassen pel cap i pel clatell.
Ell tracta a la vegada amb les mans de desfer els nusos,
amb les cintes tacades de sang seca i negre verí, 220
ahora llança al cel els seus crits horribles,
com els bramuls quan el toro escapa ferit de l'ara,
sacsejant del seu coll la destrat que va errar el cop.
S'escapen després els dracs bessons cap a l'alt santuari
i busquen l'alcàsser de la cruel Tritònida 225
i als peus de la deessa, sota el cercle del seu escut, s'amaguen.
Llavors va ser quan un nou temor apareix als cors
tremolosos de tots i es diu que Laocoont havia pagat el seu crim,
per ferir amb la seva sageta la fusta sagrada
i arribar a clavar en el seu llom la llança assassina. 230
Criden que cal buscar un lloc a l'estàtua
i guanyar-se el numen de la deessa.
Trenquem els murs i de la ciutat obrim les muralles.
Tots s'apressen a posar rodes als peus,
i tensen del seu coll cordes d'estopa; 235
travessa els murs l'enginy fatal, prenyat d'armes.
Al seu costat els mossos i les donzelles canten els seus himnes
i gaudeixen si poden tocar amb la mà la corda;
entra aquell i llisca, amenaçant, fins al centre de la ciutat.
Ai, pàtria! Ai, Ílion, mansió de déus, i murs 240
dels Dardanis, en la guerra famosos! Quatre vegades
just al llindar de la porta es va aturar, altres tantes
van cridar de la panxa les armes.

Tanmateix, nosaltres seguim sense aturar-nos, cecs per la nostra follia
i col·loquem dalt de l'alcàsser aquest monstre funest. 245

També llavors Cassandra, a qui per ordre del déu els Teucres no creien,
va obrir la seva boca per mostrar-nos el destí futur.

Nosaltres, míseres, per a qui aquell era l'últim dia,
ornem per tota la ciutat els temples dels déus amb garlandes de festa. 249

Argument (II 250 – 692)

És negra nit quan la flota grega surt de Tènedos i es dirigeix cap a la costa troiana. Eneas, en somnis, veu Hèctor, ple de pols i amb el turmells encara inflats, que l'avisava de la destrucció de Troia i li diu que prengui el Penats i els busquin un nou refugi. Els crits de guerra el desperten i Eneas corre enmig d'escenes de mort i destrucció. El palau de Príam, amb totes les seves riqueses, és saquejat i incendiat. Pirros mata Polites i després decapita Príam; Cassandra és capturada pels grecs. Després troba Hel·lena, amagada al temple de Vesta. El primer instint li diu de matar-la però la seva mare Venus l'atura i li mostra que la ruïna de Troia ha estat causada pels déus i no per aquesta dona. No hi ha res més a fer, la fugida és l'única solució. Llavors va a buscar el seu pare Anquises, que de moment es nega a fugir. Però un seguit de prodigis el faran canviar de parer.

Anquises interpreta l'aparició d'un cometa com el senyal diví que els troians han d'abandonar la ciutat (II 692-804)

Tot just havia parlat l'ancià, i amb sobtat fragor 692
va tronar per l'esquerra i del cel va caure entre les ombres
veloç un estel de cua amb una gran llum.

Creuar la vam veure sobre les teulades 695
i anar a ocultar-se brillant en els boscos de l'Ida
assenyalant camins; deixa al seu pas llarg solc
de llum i fumeja el lloc en gran extensió amb un fum de sofre.

Per fi vençut, s'alça el meu pare cap a les aures
i parla als déus i adora la santa estrella: "No ens endarrerim més! 700
et segueixo i on em porteu estaré,
déus de la meva pàtria. Salveu casa meva, salveu el meu nét.

Aquest senyal és la vostra i Troia compte en els vostres designis.
Em rendeixo, vaja, i no em nego, fill, a acompanyar-te. "

Això va dir, i ja per la muralla se sent el foc 705
més clar i més a prop fan remolins les flames de l'incendi.

"Anem llavors, pare estimat, puja a les meves espatlles,
que jo et portaré a la meva esquena i no em pesarà aquesta càrrega;
passi el que passi, un i comú serà el perill,
per a tots dos una serà la salvació. Vingui amb mi
el petit lulus i segueixi darrere les nostres passes la meva dona. 710
I vosaltres, els meus servents, pareu atenció a tot el que digui.
A la sortida de la ciutat hi ha un túmul i un vellíssim temple
abandonat de Ceres i al seu costat un antic xiprer
que la pietat dels nostres pares va guardar molts anys.
Cadascun pel seu costat arribarem tots a aquest mateix lloc. 715
Tu pren, pare, els objectes de culte i els patris Penats;
jo no puc tocar-los sortint de guerra tan gran
i de la recent matança, fins que em purifiqui
l'aigua viva d'un riu. " 720
Dit això, em poso una tela sobre les meves amples espatlles
i el coll ajupit i a sobre la pell d'un ros lleó,
i prenc la meva càrrega; de la meva dreta s'agafa
el petit lulus i segueix el seu pare amb passos no iguals;
darrere ve la meva dona. Avancem per ocults camins 725
i fins i tot l'aire em fa por ara a mi, a qui tots els grecs
junts al meu davant ni totes les seves fletxes podien fer por,
qualsevol soroll m'alerta de la mateixa manera
tement al mateix temps pel meu company i per la meva càrrega.
I ja era a prop de la porta i semblava tot el camí 730
haver salvat, quan de sobte el so repetit
d'uns passos arriba fins a les meves orelles, i el meu pare mirant
entre les ombres: "Fill – exclama -, fuig, fill meu, s'acosten.
Puc veure els seus escuts ardents i els seus brillants bronzes. "
En aquest moment no sé quin numen gens favorable 735
es va apoderar de la meva confosa i espantada raó. Doncs mentre

segueixo corrent camins apartats i surto de carrers coneguts,
pobre de mi, Creüsa la meva dona va quedar enrere, no sé si pel fat
o si es va equivocar de camí o si cansada es va asseure.

Mai després no van tornar a veure-la els meus ulls. I no vaig mirar 740
enrere per si es perdia ni li vaig prestar atenció fins que arribàrem
al túmul de l'antiga Ceres i al lloc a ella consagrat.

Aquí, finalment tots reunits, només ella va ser trobada
a faltar i va desaparèixer davant el seu fill, el seu marit i els seus companys.

A qui no vaig acusar, embogit, d'entre déus i homes, 745
o què vaig veure de més cruel en la ruïna de la meva ciutat?

Confio als companys Ascani i el meu pare Anquises
i els Penats teucres i els amago en una oculta vall,
i jo me'n torno a la ciutat i ceneixo de nou les meves armes brillants.

Decidit està: tornaré a passar tots els riscos i a recórrer 750
tota Troia de nou i de nou a llançar la meva vida als perills.

Recorro primer els murs i els foscos llindars de la porta
per la qual havia sortit i torno sobre les meves passes
buscant en la nit amb els meus ulls les petjades que deixàrem;

l'horror s'apodera del meu pit i fins i tot el propi silenci m'espanta. 755

Torno de nou a casa per si de cas havia encaminat
cap allà les seves passes: els dánaus havien entrat i l'ocupaven sencera.

S'enfila voraç el foc amb el favor del vent a les bigues
més altes; treuen el cap per sobre les flames i la calor s'agita en l'aire.

Prossegueixo i arribo de nou a la casa de Príam i la fortalesa; 760

ja estaven guardant el botí en els pòrtics buits,
al recinte de Juno, Fènix i el cruel Ulisses,
escollits guardians. Aquí s'amuntega de tot arreu el tresor de Troia,
saquejat en l' incendi dels temples, i les taules dels déus

i les crateres d'or massís i la roba dels vençuts. 765

Al voltant estan en llarga fila els nens i les mares espantades.

Fins i tot em vaig atrevir a cridar entre les ombres
i vaig omplir els carrers de la meua veu i afligit, Creüsa
repetint, una i altra vegada la vaig cridar endebades.

Buscant i corrent sense parar entre els edificis, 770
es va presentar davant els meus ulls l'ombra de la mateixa Creüsa,
la seva figura infeliç, una imatge més gran que la que tenia.

Em vaig quedar parat, se'm van eriçar els cabells i la veu se'm va clavar a la gola.
Llavors va parlar així i amb aquestes paraules em va alliberar de cura:

"Per què t'entestes en lliurar-te a un dolor insà, 775
oh dolç marit meu? No passen aquestes coses sense que hi hagi pel mig
la voluntat divina; ni t'ha estat donat el dur a Creüsa amb tu,
ni així ho consent aquell que regna a l'Olimp sobirà.

T'espera un llarg exili i llaurar la vasta plana de la mar,
i arribaràs a la terra d'Hespèria on el lidi Tíber 780
flueix amb suau corrent entre els fèrtils camps dels homes.

Allà t'aniran bé les coses i tindràs un regne i una dona
reial; guarda les llàgrimes per la teva estimada Creüsa.

No veuré jo la pàtria orgullosa dels mirmídon
o dels dòlops, ni marxaré a servir les llevadores gregues, 785
nora que sóc de la divina Venus i Dàrdan;
em deixa en aquests llocs la gran mare dels déus.

Adéu ara, i guarda l'amor del nostre comú fill. "

Després de dir-me això, em va abandonar plorant i volent
parlar encara molt, i va desaparèixer cap a les aures subtils. 790

Tres vegades vaig intentar posar els meus braços al voltant del seu coll,
tres vegades va fugir de les meves mans la seva imatge endebades abraçada,
com el vent lleugera i en tot semblant al somni fugitiu.

Així per fi, consumida la nit, torno amb els meus companys.

I trobo allà sorprès que una gran multitud 795
de nous amics havia acudit, dones i homes,

un joventut reunida per l'exili, un poble desgraciat.

Els havien acudit d'arreu, plens de coratge i dels queviures

que calen per embarcar-se per mar allà on jo voldria anar.

900

I ja l'Estel del Matí s'aixecava de darrere els alts turons de l'Ida

i portava el dia, i els Dànaus tenien sota custòdia

totes les portes; no ens quedava cap mena d'esperança.

Em vaig rendir i, amb el pare sobre les espatlles, em vaig dirigir cap a les muntanyes.

Llibre III

Argument (III 1- 587)

Eneas i els seus companys marxen cap a Tràcia però un presagi els adverteix que un fill de Príam ha estat assassinat pel rei del país i retornen a les naus. A Delos, l'oracle del déu Apol·lo els revela que han d'anar a la terra d'on ha sorgit la seva raça; Anquises creu que és Creta. Hi van i funden la ciutat de Pèrgam. Es produeix una pesta i en un somni es fa saber a Eneas que la terra que cerquen és l'Hespèria, és a dir, Ausònia o el Laci. Parteixen de Creta i arriben a les illes Estròfades, on tenen un enfrontament amb les harpies. Una d'elles, Celeno, augura que no fundaran cap ciutat a Itàlia fins que no hagin passat fam. Segueixen viatge per Zacint, Ítaca, Lèucada, Acci i l'Epir. Allà troben Andròmaca i Helen, el qual rep els seus compatriotes i els diu que no facin cas de les prediccions de les harpies. També els recomana un itinerari per arribar a Itàlia. La flota troiana segueix el viatge fins arribar a Sicília Allà troben Aquemènides, un grec company d'Ulisses, a qui ell va abandonar.

Els troians troben Aquemènides a Sicília. Polifem i els Ciclops (III 588-681).

I ja s'alçava el nou dia amb els primers raigs de orient

588

i havia ja l'Aurora retirat del cel la humida ombra,

quan de sobte avança des del bosc consumida de fam

590

l'estranya figura d'un desconegut amb aire llastimós

que tendeix les seves mans, suplicant, cap a la platja.

L'observem. Terrible brutícia i barba crescuda,

la roba cosida amb espines, però, d'altra banda, un grec

i dels que un dia es van allistar contra Troia en l'exèrcit patri.

595

I ell quan va veure a la llunyania vestits dardanis i de Troia

les armes, aterrit per la visió es va aturar una mica

i frenà la seva marxa; al punt es va llançar de cap a la platja

entre plors i súpliques: "A les estrelles poso per testimonis,
als déus i aquesta llum del dia que respirem: 600
porteu-me amb vosaltres, teucres, a no importa quines terres.
Amb això em conformo. Sé que vaig ser de la flota dels dánaus
i confesso haver marxat en to de guerra contra els Penats de Troia.
A canvi, si és tan gran l'ofensa del meu crim,
llenceu-me a les aigües i submergiu-me en les profunditats de la mar; 605
si moro, sempre serà millor fer-ho per mà d'homes. "
Havia dit, i abraçat als meus genolls de genolls postrat
es quedava. L'animarem a dir-nos qui era, de quina sang
venia, que ens expliqués quina havia estat la seva fortuna.
El mateix pare Anquises, sense dubtar-ho molt, la dreta 610
ofereix al jove i augmenta amb aquest gest la seva confiança.
Ell, deixant per fi la seva por, parla d'aquesta manera:
"Ítaca és la meva pàtria, company de l'infortunat Ulisses,
de nom Aquemènides, que a Troia per la pobresa del meu pare
Adamast vaig marxar (i tant de bo hagués conservat aquesta fortuna!) 615
Aquí, mentre tremolant deixen aquests cruels llindars,
em van abandonar els meus companys sense reparar en la vasta caverna del Ciclop.
Morada de sang corrompuda i menjars cruents,
sense llum a l'interior, enorme. I ell, altíssim, toca les altes
estrelles (els déus apartin de les terres pesta semblant!) 620
i a ningú li és fàcil veure'l ni és fàcil escoltar-lo;
de les entranyes s'alimenta dels desgraciats i de la seva negra sang.
Jo mateix l'he vist quan els cossos de dos dels nostres
capturats en la seva enorme mà, estès enmig de la seva cova,
els picà contra les roques i es van inundar els seus llindars amb la sang 625
escampada; l'he vist quan els membres devorava coberts
de negra sang i tremolaven tebis encara entre les seves dents.
Però no va quedar sense càstig ni Ulisses ho va consentir,

ni en tan compromesa situació es va oblidar el d'Ítaca de si mateix.

Doncs tan aviat com sadollat de menjar i ofegat en vi 630

va reclinar la vençuda cèrvix i es va tombar per la cova,

immens, vomitant les restes en somnis i mossos

banyats en vi sanguinolent, supliquem nosaltres als grans

déus i havent triat en sort la comesa de cadascú, al seu voltant

ens llencem, i amb una aguda punta perforarem el seu ull 635

enorme, l'únic que s'amagava sota el feréstec front,

de la mida d'un escut d'Argos o de la làmpada de Febos,

i venjàrem a la fi, contents, les ombres dels nostres companys.

Però fugiu, desgraciats. Fugiu i talleu la maroma

de la platja. 640

Que talment i tan grans com aquest Polifem que en cau buit

tanca llanudes ovelles i muny les seves mamelles,

altres cent Ciclops terribles habiten escampats

aquestes corbes riberes i vaguen pels cims de les seves muntanyes.

Tres vegades les banyes de la lluna de llum s'han omplert 645

des que arrossego la meva vida a les selves i en les coves

i caus que les feres deixen i des d'una roca observo

els Ciclops gegants i tremolo al soroll de les seves passes i les seves veus.

Pobre aliment, baies i cireres silvestres dels roquissars,

m'ofereixen les branques i les herbes em nodreixen amb les arrels arrencades. 650

En recórrer aquests llocs vaig veure, per primera vegada, que una flota

arribava a aquestes costes, la vostra. I, fos quina fos,

a ella m'he rendit, content d'haver escapat d'un poble nefand.

Aquí teniu la meva vida: preneu-la; qualsevol mort serà millor. "

Tot just havia parlat quan a la part alta de la muntanya descobrim 655

Polifem en persona, pastor dels seus ramats, movent-se

amb la seu cos ingent en direcció a conegudes riberes,

monstre horrible, informe i gegantí, sense el seu ull.

Un pi tallat governa els seus passos i li serveix de suport;
el segueixen els seves llanudes ovelles, que era aquest el seu sol plaer 660
i el consol de la seva desgràcia.

Tan bon punt va tocar les aigües profundes i va arribar al mar,
del seu ull travessat va rentar la líquida sang
grinyolant les dents en un gemec, i camina ja al mig
de les aigües sense que les ones mullin els seus alts costats. 665

Així que nosaltres accelerem la fugida tremolosos, merescudament
acollint el suplicant, i en silenci tallem les cordes
i ens vam llançar al mar obstinats en un combat de remes.

Se'n va adonar, i va encaminar les seves passes cap al so de les veus.
Quan per fi es queda sense poder arribar-nos amb la seva mà 670

ni és capaç d'igualar les ones jònies amb les seves passes,
llença un crit terrible amb què el mar i totes
les ones es van agitar i va tremolar des de les profunditats la terra
d'Itàlia i l'Etna bramulà per les seves corbes cavernes.

I a la seva crida ve corrent dels boscos i els cims 675
la raça dels Ciclops al port i omplen les riberes.

Allà dempeus els veiem endebades amb el seu feréstec ull,
els germans de l'Etna tocant el cel amb els seus alts caps,
horrible concili: talment així amb la copa alçada

les aèries alzines o els punxeguts xiprers 680
s'eleven, alta selva de Júpiter o bé bosc sagrat de Diana.

Argument (III 682- 718)

Eneas s'allunya de la badia i fa finalment cap al port de Drèpanum. Allà mor el seu pare Anquises amb la sorpresa i dol d'Eneas.

Llibre IV

Argument (IV 1 – 218)

El relat d'Eneas ha reconfortat Dido. Es troba amb la seva germana Anna i li confessa l'interès extraordinari que li inspira el seu hoste. Dido es lamenta d'haver jurat lleialtat inviolable al seu espòs mort. Anna encoratja Dido a mantenir la seva passió. Les dues dones corren vers els temples on ... allò que desitgen. Juno, que desitja a qualsevol preu allunyar apartar els Troians d'Itàlia, proposa a Venus que Eneas i Dido es casin.

Mercuri ordena Eneas que abandoni Cartago. Dido descobreix les intencions d'Eneas. Diàleg (IV 219-392).

A qui amb aquestes paraules pregava abraçat als seus altars
va prestar oïdes el Totpoderós i va dirigir els seus ulls a les muralles
reals i a uns amants oblidats de millor fama. 220

Llavors parla així a Mercuri, i així ho ordena:
«Apa, ves, fill. Convoca els Zèfirs i deixa't caure amb les teves ales
i al cabdill Dàrdan que a la tiria Cartago
avui es demora, sense veure les ciutats que li reserva el fat, 225
parla-li i porta-li les meves paraules per les ràpides aures.
Que no ens ho va prometre així la seva bellíssima mare
ni el va salvar per això dues vegades de les armes gregues;
hauria de ser per contra l'home que governés una Itàlia
prenyada de poder i de l'estrèpit de la guerra, origen d'una raça 230
de la noble sang de Teucres, i que donaria les seves lleis a l'orbe sencer.
Si no l'encén la glòria de tan gran futur
ni el fa posar-se a la tasca la seva pròpia honra,
deixarà a Ascani el seu pare sense l'alcàsser romà?
¿Quina trama o amb quina esperança s'atura en un poble enemic, 235
apartant els ulls de la prole d' Ausònia i dels camps de Lavíni?
Que es faci a la mar! Això és tot, i aquest el meu missatge. "
Va parlar. Es disposava aquell a obeir del seu august pare
l'ordre, i primer lliga als seus peus les sandàlies
d'or que el porten lleuger amb les seves ales ja sobre el mar 240

ja sobre la terra, amb la ràpida brisa.

Pren llavors la vara: amb ella evoca les pàl·lides ànimes

de l'Orc, a altres les envia al trist Tàrtar,

dóna i lleva els somnis i obre els ulls a l'hora de la mort.

Confiant-hi, condueix els vents i traspasa els núvols

245

tempestuosos. I ja volant divisa el cim i l'escarpat vessant

del dur Atlant que sosté amb el seu vèrtex el cel,

d'Atlant, el cap del qual coronat de pi i cenyit de negres núvols

assoten amb freqüència la pluja i el vent,

la neu caiguda li cobreix les espatlles i els rius baixen

250

del seu mentó d'ancià i s'estarrufa, espantosa, la seva barba pel gel.

Aquí es va aturar, en primer lloc, aguantant-se el Cil·leni

en les seves ales iguals, d'aquí es va llançar amb tot el seu cos

a les ones, semblant a l'au que vola baixa sobre els mars,

ja per les platges, ja pels penya-segats plens de peixos.

255

No d'una altra manera entre les terres i el cel volava

cap a l'arenosa costa de Líbia i tallava els vents

el nascut a Cil·lene venint del seu avi matern.

Quan va tocar amb les seves alades plantes les cabanes,

va albirar Eneas fundant fortaleces i construint

260

noves cases. Tenia l'espasa esquitxada

de ros jaspi i resplendia amb una capa de porpra tília

penjada de les espatlles, presents que l'esplèndida Dido

li va fer i havia brodat la tela amb fil d'or.

I de seguida se li adreça : «Tu, et dediques ara a plantar els fonaments

265

de l'alta Cartago i complaent amb la teva esposa construeixes una

bella ciutat? Oblides, ai, el teu regne i els teus afers!

El mateix rei dels déus des de l'Olimp lluminós

m'envia, el que cel i terra governa amb el seu numen;

ell mateix m'ordena portar-te aquestes ordres per les ràpides aures:

270

Què trames o amb quina esperança gastes el teu temps a les terres líbies?
 Si no aconseguix conmour't la glòria del teu futur tan gran,
 mira com creix Ascani i respecta les esperances del teu hereu
 Iulus, a qui es deuen el regne d'Itàlia i la terra romana ».

Després de parlar d'aquesta manera va deixar el Cil·leni 275
 el seu aspecte mortal sense esperar resposta
 i va desaparèixer dels ulls, lluny, cap a l'aura tènue.
 I certament va emmudir Eneas, perplex per la visió,
 i se li eriçaren d'espant els seus cabells i se li va clavar la veu a la gola.

Encès està per preparar la fugida i deixar tan dolces terres, 280
 atònit pel poder de tal consell i l'ordre dels déus.
 Ai! Què fer? Amb quines paraules gosarà abordar avui la reina
 embogida? Com començar a parlar?
 I divideix el seu ànim veloç aquí i allà
 i el porta a parts ben diferents i tot ho medita. 285

Entre totes, aquesta li va semblar l'opinió més prudent:
 crida Mnesteu i Sergesta i el fer Serest,
 que disposin amb discreció la flota i reuneixin a la platja els companys,
 que preparin les armes, dissimulant quina sigui la causa
 del canvi de plans. Ell entretant, ja que no sap res 290
 la bona Dido i no s'espera que es trenqui amor tan gran,
 tractaria de trobar la millor ocasió per parlar-li,
 la manera millor per les seves intencions. Ràpidament tots
 obeeixen alegres les seves ordres i s'afanyen a executar-les.

Però la reina (hi ha qui pugui enganyar una enamorada?) 295
 va pressentir la trampa i endevinà la primera els futurs moviments,
 tement perquè tot anava bé. La despietada Fama explicà
 a l'apassionada que s'estava preparant la flota i disposant la seva partida.
 Embogeix privada de la raó i recorre encesa tota la ciutat
 com una bacant excitada davant de l'inici dels seus ritus, 300

quan l'estimulen en sentir de Bacus les orgies
triennals i la crida el nocturn Citeró amb el seu clam.
Increpa finalment Eneas amb aquestes paraules.
«És que esperaves, pèrfid, poder amagar
tan gran crim i marxar en silenci de la meva terra? 305
Ni el nostre amor ni la mà dreta que un dia et vaig entregar
ni Dido que s'endurà horrible mort et retenen?
Per què, si no, prepares la teva flota a l'hivern
i t'afanyes a navegar per alta mar entre els Aquilons,
cruel? És que si no busquessis terres estranyes i llars 310
desconegudes i en peu seguís l'antiga Troia,
hauries d'anar a Troia en les teves naus per un mar tempestuós?
És de mi de qui fuges? Per aquestes llàgrimes meves i per la teva mà
(ja que no he tingut, desgraciada de mi, cap altre recurs),
per la nostra boda, per les primícies d'himeneu, 315
si alguna cosa bona mereixia de part teva, o alguna cosa de la meva
et va resultar dolç, tingues pietat d'una casa que s'ensorra,
t'ho prego, i abandona aquesta idea, si hi ha encara lloc per a les súpliques.
Per la teva culpa els pobles de Líbia i els reis dels nòmides
m'odien, en contra tinc els tiris, també per la teva culpa 320
he perdut el meu pudor i allò amb el que sola caminava a les estrelles,
la meva fama primera. A qui m'abandones moribunda, el meu hoste,
(Que només això et queda del teu antic nom d'espòs)?
Què puc esperar? Potser que arrasi els meus murs el meu germà
Pigmalió o que presonera se m'emporti el gètul Iarbas? 325
Si almenys hagués rebut de tu algun infant
abans de la teva fugida, si algun petit Eneas
em jugués al pati, que et portés d'alguna manera en el seu rostre,
no em veuria llavors d'aquesta manera atrapada i abandonada. "
Va dir. Ell no apartava els seus ulls de les ordres 330

de Júpiter i amb prou feines amagava el dolor en el seu cor.

Respon per fi en poques paraules: «Jo a tu de tot el que

puguis dir, reina, mai no t'ho negaré en abundància,

ni m'averkonyiré de recordar Elisa

335

mentre de mi mateix tingui memòria, mentre un alè governi els meus membres.

Poc afegiré a la meva defensa. Ni jo vaig tractar d'ocultar la meva fugida

amb una estratagema (no t'ho inventis), ni mai del marit

et vaig oferir les torxes o em vaig comprometre a pacte tal.

Jo, si els meus fets em permetessin guiar la meva vida

340

segons els meus desitjos i buscar les meves preocupacions,

redreçaria primer la ciutat de Troia i les dolces

reliquies dels meus, en peu seguirien les altes morades

de Príam i per la meva mà hauria aixecat de nou Pèrgam per als vençuts.

Però vet aquí que Apol·lo Grineu a la gran Itàlia,

345

a Itàlia les sorts lícies m'han ordenat marxar;

aquest és el meu amor, aquesta la meva pàtria. Si a tu, fenícia, les muralles

et retenen de Cartago i la vista d'una ciutat líbica,

per què, digues, et sembla malament que els teucres s'estableixin

en terra Ausònia? També nosaltres podem buscar regnes llunyans.

350

A mi la tèrbola imatge del meu pare Anquises, cada vegada que la nit

cobreix la terra amb les seves humides ombres, cada vegada que s'alcen

els astres de foc, en somnis m'adverteix i em fa por;

i el meu fill Ascani, i el dany que faig a la seva preciosa vida,

a qui deixo sense regne a Hespèria i sense les terres predestinades.

355

Ara, a més, el missatger dels déus manat pel mateix Júpiter

(ho juro pel teu cap i el meu) m'ha portat per les aures veloces

els seus mandats: jo mateix vaig veure el déu sota una clara llum

entrar en aquests murs i vaig sentir la seva veu amb les meves pròpies oïdes.

Deixa ja d'encendre'm a i i a tu amb les teves queixes;

360

que no és per la meva voluntat que vaig a Itàlia."

Fa estona que el mira, mentre parla, amb mals ulls,
els regira aquí i allà, i el recorre tot
amb silenciosa mirada i així esclata finalment:

«Ni una deessa va ser l'origen de la teva raça ni descendeixes de Dàrdan, 365
pèrfid, que va ser el Caucas estarrufat de durs penyals
qui et va engendrar i les tigresses d'Hircània et van oferir les seves mamelles.
Doncs, per què dissimular o quins desastres majors m'esperen?
¿És que el va afectar el meu plor? ¿Va baixar potser la mirada?
Es va rendir a les llàgrimes o va tenir pietat de qui tant l'estima? 370
Què posaré per davant? Si ja ni la gran Juno
ni el pare Saturni contemplen això amb ulls justos!
No hi ha lloc segur per a la lleialtat. Llançat a la costa,
el vaig recollir indigent i vaig compartir, boja, el meu regne amb ell.
La seva flota perduda i els seus companys, els vaig salvar de la mort 375
(Ai, les fúries enceses em posseeixen!), I o bé és l'àugur Apol·lo
i o bé les sorts lícies i fins i tot, enviat pel mateix Júpiter,
el missatger dels déus, qui li porta per les aures les horribles ordres.
És, sens dubte, aquest un treball per als déus, aquest malestar inquieta
la seva calma. Ni et retinc ni he de desmentir les teves paraules: 380
ves, que els vents et portin a Itàlia, busca el teu regne per les ones.
Espero confiada, si alguna cosa poden les divinitats piadoses,
que trobaràs suplicí entre els penyals i que repetiràs llavors
el nom de Dido. De lluny et perseguiré amb negres flames
i, quan la freda mort privi aquests membres de la vida, 385
et seguiré per tot arreu com una ombra. Pagaràs la teva culpa, malvat.
Jo ho sabré i aquesta notícia m'arribarà fins als Manes profunds. "
Amb aquestes paraules dóna la conversa per acabada i, afligida,
s'aparta de les aures i s'allunya, i s'amaga de totes les mirades,
deixant a qui molts dubtes tenia i molt es disposava 390
a dir. La recullen les seves serventes i el seus membres afeblits

els aixequen vers al tàlem marmori i els col·loquen al seu llit.

Argument (IV 393- 630)

Recuperada del seu desmai, Dido demana a la seva germana que vagi a veure Eneas i li pregui que retardi la seva partida. Eneas es mostra inflexible i Dido, envoltada de sinistres presagis, decideix morir. Llavors, per tal d'enganyar a la seva germana, li diu que una fetillera li ha dit que prepari una foguera en la qual haurà de cremar tot el que li que da d'Eneas. En sortir el sol, veu com la flota troiana guanya l'alta mar i es prepara per donar-se mort.

Suïcidi de Dido (IV 630 – 705)

Això diu, i a tot arreu dirigia el seu ànim,

630

buscant trencar com més aviat una llum odiada.

I llavors va parlar breument a Barce, dida que va ser de Siqueu,

doncs la negra cendra tenia la seva a l'antiga pàtria:

«Estimada dida, fes venir aquí a la meva germana Anna.

Digues-li que s'afanyi a rentar el cos amb aigua del riu,

635

i que em porti els animals i les víctimes prescrites.

Que vingui així, i tu mateixa ceneix les teves temples amb les cintes santes.

El sacrifici a Júpiter Estigi que vaig començar i vaig disposar segons el ritu,

tinc intenció de complir i acabar així amb les meves preocupacions,

lliurant a les flames el foc del Dardani. »

640

Això diu. I ja apressava l'altra el pas amb senil afany.

Però Dido, enfurismada i tremolosa per la seva empresa tremenda,

tornant els seus ulls en sang i cobrint de taques

seves tremoloses galtes i pàl·lida davant la mort propera,

irromp a les habitacions de la casa i puja furibunda

645

a la pira elevada i l'espasa desembeina

dardànida, regal que no era per a aquest ús.

En aquest moment, quan la roba d'Ílion i el llit conegut

va contemplar, en breu pausa de llàgrimes i records,

es va recolzar al divan i va proferir les seves últimes paraules:

650

«Dolça roba, mentre els fets i el déu ho permetien,

acolliu aquesta ànima i lliureu-me d'aquestes angoixes.

He viscut, i he complert el curs que la Fortuna m'havia marcat,

ja és hora que marxi sota terra la meva gran imatge.

He fundat una ciutat il·lustre, he vist les meves pròpies muralles, 655

càstig vaig imposar a un germà enemic després de venjar el meu marit:

feliç, ah!, massa feliç hauria estat si només la nostra costa

mai haguessin tocat els vaixells dardanis. »

Va dir, i, amb la boca enganxada al llit: «Morirem sense venjança,

més morim », afegeix. «Així, així em plau baixar a les ombres. 660

Que devori aquest foc amb els seus ulls des d'alta mar el troià

cruel i es porti amb sí la maledicció de la meva mort. »

Havia dit, i entre tals paraules la veuen les serventes

vençuda per l'espasa, i el ferro escumejant

de sang i les mans esquitxades. S'omplen de crits els alts 665

atris: embogeix la Fama per una ciutat sacsejada.

De laments ressonen els sostres i dels gemecs

i l'udol de les dones, l'èter de crits horribles,

no d'una altra manera que si Cartago sencera o l'antiga Tir

caiguessin davant l'assetjament de l'enemic i flames embogides 670

s'agiten per igual en les teulades dels déus i dels homes.

La va sentir la seva germana sense alè i en tremolosa carrera

espantada, ferint la cara amb les ungles i el pit amb els punys,

es llença i crida pel seu nom a l'agonitzant:

«Així que això era, germana meva? Amb trampes em requeries? 675

Això aquesta pira, aquests focs i altars em reservaven?

Què lamentaré primer en veure'm abandonada? Menysprees en la teva mort

la companyia de la teva germana? M'haguessis convocat a un fat igual,

el mateix dolor i la mateixa hora se'ns haurien endut a ambdues.

He aixecat això amb les meves mans i amb la meva veu he invocat 680

els déus patris per faltat, cruel, a la teva mort?

Has acabat amb tu i amb mi, germana, amb el poble i els pares
sidonis i amb la teva pròpia ciutat. Deixeu-me, rentaré les seves ferides
amb aigua i si camina errant encara el seu últim alè
amb la meua boca l'he de recollir. » Dit això havia pujat els alts graons, 685
i donava calor a la seva germana mig morta amb l'abraçada del seu pit,
enmig de gemecs, i amb el seu vestit assecava la negra sang.
Va caure aquella tractant d'alçar els seus pesats ulls
de nou; va gemegar la ferida en el més profund del seu pit.
Tres vegades recolzada al colze va intentar aixecar-se, 690
tres vegades va defallir al llit i va buscar amb la mirada perduda
la llum a la part alta del cel i va gemegar profundament en trobar-la.
Llavors Juno totpoderosa, apiadada d'un dolor tan llarg
i d'una mort difícil, va enviar Iris des de l'Olimp
a trencar una ànima lluitadora i els seus lligats membres. 695
Doncs com que no moria ni reclamada pel seu destí ni per la mort,
sinó que, mísera, abans d'hora i presa de sobtada bogeria,
Prosèrpina encara no li havia tallat el ros cabell
del seu cap, ni l'havia encomanat a l' Orc estigi.
Iris per això amb les seves ales de safrà cobertes de rosada 700
vola pels cels arrossegant contra el sol mil colors
diversos i es va aturar sobre el seu cap. «Aquesta ofrena a Dis
recullo tal com se m'ordena i t'allibero d'aquest cos. »
Això diu i talla un floc amb la dreta: mentre tot
calor desapareix, i en els vents es va perdre la seva vida. 705

Llibre V

Argument

Els troians veuen darrera d'ells una foguera i els seus cors s'omplen de funestos presentiments. El vent els empenys de nou cap a Sicília, a la cort del rei Acestes, fill d'una troiana. Els troians celebren uns sacrificis i jocs en honor d'Anquises, pare d'Eneas. Durant les celebracions, Juno convenç a les dones troianes perquè cremin els vaixells i així no hagin de vagarejar més per la mar. Calen foc a quatre naus i la resta se salven gràcies a una pluja enviada per Júpiter. L'ancià Nauteu aconsella Eneas que deixi a Sicília els vells, homes i dones, que temen les onades. Durant la nit següent, Anquises se li apareix en somnis i li diu que, en arribar a Itàlia, visiti l'antre de la Sibil·la de Cumas, que el guiarà als Camps Elisis. Allà podrà conèixer el seu futur i el desenllaç de les guerres que l'amenacen. Eneas segueix els consells i funda a Sicília la ciutat d'Acestes per als companys que no seguiran viatge.

Amb bona mar gràcies a Neptú, reprenen la navegació. Durant aquesta morirà Palinur, el timoner de l'embarcació. Però Eneas se n'adona i ocupa el seu lloc en la conducció de la nau. La flota s'apropa a Itàlia.

Llibre VI

Argument (VI 1 – 41)

Eneas aborda amb la seva flota la riba de Cumes i, mentre ells joves preparen el campament, es dirigeix al turó on hi ha el temple d'Apol·lo.

Oracle de la Sibil·la. Eneas li sol·licita baixar a l'Infern (VI 42-148)

El flanc immens de la roca eubea s'obre en un antre 42
a on porten cent àmplies entrades, cent boques,
per on surten altres tantes veus, respostes de la Sibil·la.
Havien ja arribat al llindar quan diu la verge: «És el moment 45
de buscar els fets. El déu, heus aquí el déu! » Mentre això deia
davant de la porta, de sobte, ni el seu gest ni el color
ni la composta cabellera eren ja iguals; el pit anhelant
s'infla de ràbia i el cor ferotge, i sembla més gran
i no sona com a mortal, perquè està inspirada pel numen 50
del déu, ja més a prop. «Dubtes en els teus vots i pregàries,
troia Eneas? Dubtes? Doncs bé, no abans han d'obrir-se
les grans boques d'aquesta atònita casa.» I dit això
va callar. Un tremolor glaçat va córrer pels durs
ossos dels teucres, i treu el rei les seves pregàries del fons del pit: 55

«Febos, que sempre et vas apiadar de les pesades fatigues de Troia,
que adreçares la mà i les fletxes dardànides de Paris
contra el cos de l'Eàcida. Per tants mars que envolten
grans terres he navegat sota la teva guia i fins als apartats
pobles dels massils i els camps que s'estenen davant les Sirtes: 60
per fi, abracem ja les fugisseres riberes d'Itàlia.
Només fins aquí ens hagi seguit la mala fortuna de Troia!
Que just és que també vosaltres perdoneu de Pèrgam la raça,
les deesses i els déus tots, que va destorbar Ílion i la glòria
sense parell de Dardània. I tu, santíssima vident, 65
sabedora de l'avenir, concedeix als teucres (i no demano regnes
no deguts als meus fets) instal·lar-se al Laci
i als seus déus errants i als agitats nùmens de Troia.
Llavors a Febos i Trívia un temple de sòlid marbre
consagraré i uns dies de festa amb el nom de Febos. 70
També a tu t'espera al nostre regne un gran santuari:
doncs aquí jo les teves sorts i els secrets dels destins
anunciats al meu poble dipositaré i et consagraré, mare,
homes escollits. Només no confiïs els teus vaticinis a les fulles,
que no volin torbades joguines dels ràpids vents; 75
que els cantis tu mateixa et prego.» I aquí va cessar de parlar.
Però sense sotmetre's encara vaga terrible pel cau com a bacant
la vident de Febos, per si pot treure's del pit
el déu imponent, i tant més aquell fatiga
la seva boca rabiosa, domant el ferotge cor, i la ret sota el seu pes. 80
I llavors es van obrir les cent enormes boques de la casa
espontàniament i porten per l'aire les respostes de la vident:
«O, tu que ja has esgotat els grans perills del pèlag
(encara que falten els més greus de la terra), als regnes de Lavínum
arribaran els Dardànides (treu aquesta cuita del teu pit), 85

i també voldran no haver arribat. Guerres, hòrrides guerres,
i el Tíber escumant de la molta sang estic veient.
No et faltaran els campaments doris, ni el Símois,
ni el Xantos; ja un altre Aquil·les ha nascut al Laci,
fill també aquest d'una deessa, i Juno, l'aflicció dels teucres, 90
no estarà lluny tampoc quan tu, en la desgràcia suplicant,
quins pobles o quines ciutats d'Itàlia no hauràs provat amb els teus precs!
La causa de mal tan gran, de nou una dona hoste dels teucres,
i de nou un matrimoni foraster.
No cedeixis tu a aquests mals i continua avançant ple de valor 95
per on et permeti la teva Fortuna. De la salvació el camí
primer (mai no ho creuries) te l'haurà d'obrir una ciutat grega. "
Amb aquestes paraules de l'interior del temple la Sibil·la de Cumes
anuncia horribles enigmes i ressona en l'antra,
embolicant en la fosca la veritat: Apol·lo sacseja les regnes 100
de la seva bogeria i clava agullons en el seu pit.
Quan va cessar el furor i va callar la boca rabiosa,
comença l'heroi Eneas: "No em presenteu, verge,
la cara de cap fatiga nova o inesperada;
tot ho he provat i en el meu pit abans ho he recorregut. 105
Només això et demano: com que aquí està -es diu- la porta del rei
infernàl i la tenebrosa llacuna que cenyeix l'Aqueront,
arribar a la presència del meu estimat pare i que toqui
el seu rostre; que el camí em mostris i m'obris les sagrades portes.
Jo a ell, entre les flames i els dards a milers que ens seguien, 110
el vaig rescatar a la meva espatlla i el vaig lliurar de les mans de l'enemic;
ell, seguint el meu camí, tots els mars amb mi
i totes les amenaces del pèlag i del cel suportava,
sense alè, més enllà de les seves forces i de la sort dels seus anys.

I més encara, que suplicant a tu acudís i a la teva porta arribés, 115
 ell també en els seus precés m'ho ordenava. Del fill i del pare
 et suplico que tinguis pietat, ànima (ja que tot ho pots
 i no endebades, Hècate va posar a la teva cura els boscos de l'Avern),
 si és que va poder Orfeu conjurar els Manes de la seva dona
 valent-se de la cítara tràcia i les canores cordes, 120
 si Pòl·lux va rescatar el seu germà amb una altra mort
 i va i torna tantes vegades per aquest camí. I Teseu? I què diré
 del gran Alcides? També la meva estirp ve de Júpiter suprem. "
 Amb aquestes paraules resava i abraçava els altars,
 quan això va començar a dir la vident: "Nascut de la sang 125
 dels déus, troià fill d'Anquises, fàcil és la baixada a l'Avern:
 de nit i de dia està oberta la porta del negre Dis;
 però fer marxa enrere i escapar a les aures del cel,
 aquesta és l'empresa, aquesta la fatiga. Uns pocs a qui va estimar el just
 Júpiter o el seu ardent valor els va treure a l'èter, 130
 ho van aconseguir fills de déus. Enmig els boscos tot ho ocupen,
 i el llit del Cocit l'envolta en negres meandres.
 Però si ànsia tan gran nia en el teu pit, si tan gran desig
 de solcar dues vegades els llacs estigis, de dues vegades veure la negror
 del Tàrtar i et plau emprendre una fatiga insana, 135
 escolta primer el que has de fer. En un arbre espès s'amaga
 la branca d'or en les fulles i en la tija flexible,
 segons es diu consagrada a Juno infernal; tot el bosc
 l'oculta i la tanquen les ombres en valls fosques.
 Però no es permet penetrar en els secrets de la terra 140
 sinó a qui ha tallat primer els plançons de l'arbre de daurats cabells.
 La bella Prosèrpina va determinar que se li portés
 aquest present. Quan s'arrenca el primer no en falta un altre
 d'or i treu fulles la tija del mateix metall.

Així que busca atentament amb els teus ulls i agafa amb la mà

145

segons el ritu quan la trobis, ja que pel seu gust i fàcilment

haurà de seguir-te, si els fats et criden; ni amb totes les teves forces

d'una altra manera la podries vèncer ni arrencar-la amb el dur ferro.

Argument (VI 148 – 295)

La Sibil·la diu també a Eneas que abans de baixar als inferns cal que doni sepultura a Misè, un company que ha mort durant la seva absència. A continuació, abandona l'antre en companyia d'Acates i arriba a la platja, on troba el cadàver de Misè, el trompeter de la flota. Els troians preparen la pira funerària. Després Eneas troba el ram d'or, l'agafa i el porta a l'antre de la Sibil·la. Acabats els funerals pel company mort, Eneas torna a la cova de la Sibil·la i fa els sacrificis que ella li ha prescrit. En sortir el sol se sent una remor que anuncia que s'ha obert la porta de l'Avern. Ells dos s'endinsen en el reialme de les ombres, trobant les personificacions dels Mals, les Passions, els Somnis i un seguit de monstres mitològics.

Entrada al Tàrtar. Caront (VI 295-330)

D'aquí surt el camí que porta a les aigües de l'Aqueront del Tàrtar.

Tèrbol aquí de fang i de la vasta voràgine un remolí

bull i vomita en el Cocit tota la sorra.

Un horrible barquer té cura d'aquestes aigües i dels rius,

Caront, de brutícia terrible, a qui una llarga barba blanca

descuidada sobre el mentó, fixes flames són els seus ulls,

300

brut penja lligat de les seves espatlles el mantell.

Ell amb la seva mà empeny una barca amb la perxa i governa les veles

i transporta els morts en l'esquif rovellat,

ancià ja, però amb la vellesa crua i verda d'un déu.

Cap a aquestes riberes corria tota una multitud escampada,

305

dones i homes i els cossos privats de la vida

de magnànims herois, i nois i noies solteres,

i joves col·locats a la pira davant la mirada dels seus pares:

com totes aquestes fulles a les selves amb el fred primer de la tardor:

cauen arrencades, o totes aquestes aus que s'amunteguen

310

cap a terra des d'alta mar, quan l'estació freda

les fa fugir mar enllà i les llença a terres assolellades.

De peu estaven demanant creuar els primers
i tendien les seves mans per l'ànima de l'altra riba.
Però el trist mariner aquests o aquells acull, 315
i a altres els manté allunyats en la sorra de la platja.
Així doncs, Eneas, sorprès i emocionat pel tumult:
"Digues-me, verge - exclama -, què vol la gentada de la riba?
Què busquen les ànimes? Amb quin criteri unes deixen les riberes
mentre solquen altres les lívides aigües amb els seus remos? " 320
Així li va contestar la longeva sacerdotessa en poques paraules:
"Fill d' Anquises, llinatge ben cert dels déus,
estàs davant les aigües profundes del Cocit i la llacuna Estígia,
per la qual temen jurar els déus i enganyar el seu numen.
Tota aquesta multitud que veus és una pobra gent sense sepultura; 325
aquell, el barquer Caront, aquests, els que s'emporten les ones, els sepultats.
No es permet travessar les ribes horribles i les ronques
corrents sinó a aquells els ossos dels quals descansen degudament.
Vaguen cent anys i donen voltes a l'entorn d'aquestes platges;
només llavors se'ls admet i arriben a veure les anhelades aigües. " 330

Argument (VI 331 – 417)

Eneas reconeix entre les ànimes dels que han mort ofegats Palinur, el timoner que va caure a la mar partint de Sicília. Ambdós inicien un diàleg. Després, Eneas i la Sibila reprenen el viatge vers la riba de l'Aqueront. Caront refusa transportar un cos viu, però quan veu el ram d'or els deixa pujar a la seva barca i els creua a l'altra banda.

El gos Cèrber (VI 417- 425)

El gegant Cèrber fa ressonar amb el seu triple lladruc 417
aquests regnes ajagut enorme davant de la gruta.
La vident, en veure que ja eriçava els seus colls de serps,
una coca soporífera de mel li llança i fruites 420
medicinals. Ell, obrint les seves tres gorges amb fam rabiosa,
l'agafa al vol, i relaxa els seus gegantins membres

estès a terra i enorme s'ajaça per l'antre.

Es llança Eneas a l'entrada, sepultat el guardià en el somni,

i abandona veloç la vora del riu sense retorn.

425

Argument (VI 426 – 440)

Eneas i la Sibila segueixen el seu recorregut pels indrets on hi ha les ànimes dels que van tenir una mort prematura: els infants, els innocents condemnats injustament, els suïcides, els suïcides per amor i els joves caiguts en combat.

El camp dels Plors. Trobada amb Dido (VI 440- 476)

No lluny d'aquí s'estenen cap a tot arreu

440

les Planes del Plor; amb aquest nom les anomenen.

Aquí, aquells als quals dur amor de cruel consumpció devorà

oculten senders amagats i un bosc de murta

els envolta, ni en la mort els deixen les seves penes.

Per aquests llocs es veu Fedra i Procris i la trista

445

Erifile mostrant les ferides del seu cruel fill,

i Evadne i Pasífae; Laodamia les acompanya

i Ceneu, xicot un dia i avui dona de nou,

tornada a la seva antiga figura per obra del destí.

Entre totes elles la fenícia Dido, recent encara la seva ferida,

450

errant caminava per la gran selva; l'heroi troià

quan va arribar al seu costat i la va reconèixer fosca

entre les ombres, com aquell que a principis de mes

veu o creu haver vist alçar-se la lluna entre els núvols,

llàgrimes va vessar i li va parlar amb dolç amor:

455

“Infeliç Dido, així que certa era la notícia

que em va arribar que havies mort i buscat el final amb l'espasa?

Vaig ser llavors jo, ai !, la causa de la teva mort? Pels astres

juro, pels déus i per la fe que hi hagi en les profunditats de la terra;

contra el meu desig, reina, em vaig allunyar de les teves costes.

460

Que els mandats dels déus, que ara a anar entre ombres,

per llocs desolats em forcen i per la nit tancada,
em van obligar amb el seu poder, i creure no vaig poder
que amb la meva marxa et causés un dolor tan gran.

Atura't i no t'apartis de la meva vista.

465

De qui fuges? Pel fat, això és l'últim que dir-te puc. "

Amb aquestes paraules Eneas tractava de calmar l'ànima
ardent de feréstega mirada, i llàgrimes vessava.

Ella, els ulls clavats a terra, seguia d'esquena

sense que més commogui el seu rostre el discurs emprès
que si fos de dur sílex o de roca del Marpesos.

470

Va marxar per fi i hostil es va refugiar

a l'ombrívol bosc on el seu marit primer, Siqueu,

comparteix les seves penes i el seu amor iguala.

Eneas per la seva banda emocionat per aquell injust succés,

475

plorant la segueix de lluny, mentre se'n va , i es compadeix.

Argument (VI 477 - 787)

Eneas segueix camí per l'Avern i troba companys troians caiguts al camp de batalla; també soldats d'Agamèmnon que fugen a la vista de l'heroi. La trobada amb Deífob, fill de Príam, és especialment emotiva per com va ser mort i mutilat per Ulisses i Menelau.

A continuació arriben al Tàrtar, que se'ns presenta com una ciutat voltada d'un triple mur i per la correntia del riu Flegetont. Eneas sent els crits de les ànimes torturades dels condemnats.

Apressat per la Sibil·la finalment arriben al palau de Plutó i Prosèrpina, davant la porta del qual Eneas diposita el ram d'or com a present per a la dea.

Seguint camí arriben a les planes dels Camps Elisis. Allà Eneas contempla com gaudeixen les ombres dels benaurats: uns s'exerciten a la palestra, altres dansen i canten, altres celebren banquetes. Al cap de l'Elisi, a la vall del Lete, troben Anquises contemplant les ànimes dels seus futurs descendents.

Per fi, pare i fill es troben de manera emotiva i dramàtica, atès que quan Eneas el vol abraçar, l'ombra s'escapoleix entre les seves mans. Prop d'on són hi ha un grup d'ànimes que envolten el corrent del riu Lete. Anquises explica a Eneas que són ànimes cridades a renéixer en nous cossos. Aquetes precisament són descendents de troians que formaran la glòria de Roma. Tots tres pugen a un turó des d'on contemplaran el llarg seguici d'herois que faran immortal el seu nom i el de Roma.

La posteritat. August (VI 788 - 807)

Gira cap aquí els teus ulls, mira aquest poble

i els teus romans. Aquí, Cèsar i tota de Iulus

la progènie que ha d'arribar sota el gran eix del cel. 790

Aquest és, aquest és l'home que sovint escoltes t'ha estat promès,
 Cèsar August, fill del diví, que fundarà els segles
 d'or de nou en el Laci pels camps que un dia
 governà Saturn, i fins als garamants i els indis
 portarà el seu imperi; s'estén la seva terra més enllà de les estrelles, 795
 enllà dels camins de l'any i del sol, on Atlant portador del cel
 fa girar sobre les seves espatlles una volta plena de lluents astres.
 Davant la seva arribada, ara ja s'espanten els regnes del Caspi
 amb les respostes dels déus i la terra meòtida,
 i s'estremeixen les set boques tremoloses del Nil. 800

Ni tan sols Alcides va recórrer tanta terra,
 bé que assagetés la cérvola de potes de bronze o d'Erimant
 en els boscos posés pau i fes tremolar Lerna amb el seu arc;
 ni aquell que victoriós mena els seus jous amb regnes de pàmpols,
 Líber, conduint tigres de l'elevada cimera del Nisa. 805

I encara dubtem a estendre el valor amb gestes,
 o la por ens impedeix quedar-nos a la terra d'Ausònia?

Argument (VI 807 – 847)

Anquises segueix parlant dels reis de Roma, Numa Pompili, Tul·lus Hostili i Ancus. Esmenta els dos Tarquinis i Brutus, l'instaurador de la República. A continuació cita principals personatges de la República i les guerres civils.

Missió dels romans (VI 847 – 853)

Llauraran altres amb més gràcia bronzes animats
 (no ho dubto), trauran rostres vius del marbre,
 diran millor els seus discursos, i els camins del cel
 traçaran amb el seu compàs i descriuran el naixement dels astres: 850
 tu, romà, pensa a governar sota el teu poder els pobles
 (aquestes seran les teves arts), i per a la pau posar lleis,
 perdonar els sotmesos i abatre els superbs. “

Marcel (VI 863 – 886)

“Qui, pare, és aquell que així acompanya el caminar de l'heroi?

El seu fill o algun de la gran nissaga dels seus néts?

Quin estrèpit fa el seu seguici! Quina talla la seva! 865

Però una negra nit de trista ombra vola al voltant del seu cap.”

A la qual cosa el pare Anquises sense contenir les llàgrimes va respondre:

“Ai, fill! No preguntis per un gran dol dels teus;

els fets el mostraran només a les terres i que visqui més

no ho hauran de consentir. La descendència romana massa poderosa 870

us semblaria, déus, si hagués comptat amb aquest present.

Com s'omplirà de gemecs d'homes el camp aquell

al costat de la gran ciutat de Mart! I quins funerals veuràs,

Tíber, quan passis llepant el túmul recent!

Cap fill del poble troià farà arribar tan lluny 875

les esperances dels pares llatins, ni presumirà tant

la terra de Ròmul mai amb cap dels seus fills.

Ai, pietat! Ai, fe dels antics i destra invicta

en la guerra! Ningú no hauria sortit a trobar-lo armat

impunement, bé que a peu anés contra l'enemic, 880

bé que clavés el seu esperó en els costats de l'escumós cavall.

Pobre noi, ai! Si poguessis trencar un aspre destí!

tu seràs un Marcel. Doneu-me lliris a mans plenes,

que he de cobrir-lo de flors de porpra i omplir l'ànima

del meu nét almenys amb aquests presents, i complir una inútil 885

ofrena.” Així vaguen sense rumb per la regió sencera...

Argument (VI 887 – 901)

Arribats a les portes de l'Avern, Eneas surt per la porta de vori, per on els Manes envien visions il·lusòries. El troià retorna a la seva flota i segueixen navegant fins arribar al port de Caieta.

Llibre VII

Argument

Eneas enterra Caieta, al seva dida i segueix el viatge passant a prop de l'illa de Circe. Des dels vaixells senten els sorolls dels animals, abans éssers humans, transformats pel poder de Circe. Neptú envia una brisa favorable i entren a la desembocadura d'un riu (el Tíber), el qual remunten fins entrar al territori de Laurent. Allà governa el rei Llatí, fill de Faune i d'una nimfa. Llatí té una filla, Lavínia, pretesa per Turn, pretendent favorit de la reina Amata.

Nombrosos oracles han estat anunciant l'arribada dels troians al rei, que amb tots els seus súbdits esperen que s'acompleixin. Quan l'ambaixada troiana arriba davant del rei, és rebuda amb tots els honors. Després dels parlaments de les dues bandes, el rei Llatí ofereix la mà de la seva filla Lavínia a Eneas, de qui creu que és l'home que tots els oracles li anunciaven.

Mentrestant la deessa Juno, presa de ràbia per l'èxit dels troians, evoca dels inferns la fúria Alecto, la qual provoca l'odi d'Amata en contra d'Eneas i els troians. Després, sota l'aparença d'una sacerdotessa de Juno, va a cerca Turn i incita la seva gelosia. Turn, enfurismat, convoca els Rútuls a les armes.

Alecto ataca de nou: aquesta vegada causarà que Ascani fereixi el cérvol domesticat de Thyrrus, el pastor reial. S'inicia un combat entre camperols llatins i troians i cauen morts un fill de Thyrrus i elm pagès més ric de la regió. Quan arriben els llatins amb els morts a palau, Amata ho aprofita per pressionar Llatí a declarar la guerra. Llatí s'hi nega, apel·lant els pactes recentment tancats amb els troians. Llavors Juno obre les portes del temple de Janus i força la guerra. Turn liderarà els combatents ajudat de Mezenci i Camil·la.

Llibre VIII

Argument

Turn fa una crida a la guerra i els llatins responen prenen les armes. Vènul és enviat a la cort del rei Diomedes per demanar-li la seva ajuda. Eneas, preocupat i inquiet per la propera guerra, veu en somnis el déu del Tíber que l'aconsella que demani ajuda a Evandre, exiliat d'origen arcadi, que ha fundat una ciutat al Palatí.

Els troians fan cas dels consells del Tíber i viatgen fins a la cort d'Evandre. Allà són rebuts pels seu fill, Pal·lant, i més tard pel mateix Evandre. Després dels parlaments i un seguit de sacrificis, Evandre mostra a Eneas els indrets on s'aixecarà la futura Roma.

Es passa a un altre escenari i ens trobem la deessa Venus que demana a Vulcà unes armes per a Eneas, el seu protegit.

Evandre acomiada Eneas oferint-li una tropa de dos-cents genets encapçalada pel seu fill Pal·lant i l'aconsella que vagi a veure el rei Tarcont, enemic de Mezenci.

El cant acaba amb Venus lliurant les noves armes a Eneas i amb la descripció de l'escut, on hi ha cisellats els fets més impressionants de la futura història de Roma.

Llibre IX

Argument (IX 1 – 175)

Juno envia Iris perquè convenci Turn d'atacar els campament troià mentre Eneas és fora. Turn li fa cas i els troians es repleguen dins del campament sense presentar combat a camp obert. Llavors Turn decideix calar foc als vaixells troians. Tanmateix Cíbele havia obtingut la promesa de Júpiter que aquests vaixells esdevindrien divinitats marines perquè havien estat construïts amb fusta de l'Ida. Per aquest motiu els lliura de les flames i els transforma en nimfes.

Nis i Euríal (IX 176 – 502)

Nis era sentinella de la porta, valerós guerrer, 176
fill d'Hirtac, a qui havia enviat l'Ida ric en caça
de company d'Eneas, ràpid amb la llança i les lleugeres fletxes,
i al seu costat Euríal, el seu amic, més bonic que el qual
no n'hi va haver un altre entre els Ennèades ni va vestir les armes troianes, 180
i la flor de la joventut adornava la cara imberbe del noi.
Un únic amor els unia i junts es llançaven al combat;
també llavors en guàrdia comú vigilaven la porta,
Nis diu: "Posen els déus aquest ardor en els nostres cors,
Euríal, o de cada un la seva fera passió es torna en déu? 185
Fa temps que s'agita el meu pit per combatre
o per emprendre alguna cosa gran, i no es conforma amb aquest tranquil repòs.
Ja està veient la confiança que embarga els rútuels:
Poques llums es veuen, jeuen vençuts per la son
i el vi, i tot està en silenci. Escolta encara 190
quin és el meu dubte i quina idea en el meu ànim brolla.
Anar a la recerca d'Eneas demanen tots, el poble
i els pares, i enviar qui li expliqui el que passa.
Si em prometen el que demano per a tu (doncs a mi la fama
de l'acció ja m'és suficient), crec poder trobar al peu 195
d'aquell turó un camí a les torres i muralles de Pal·lant."
Atònit va quedar Euríal, tocat per un ànsia molt gran

de glòria, i així es dirigeix al seu ardorós amic:

“Així que no em vols prendre en gesta tan alta, Nis,
per company? Sol he de deixar-te en perill tan gran? 200

No això el meu pare Ofeltes, avesat a la guerra,
em va ensenyar en criar-me entre el terror d'Argos
i les fatigues de Troia, ni així m'he portat amb tu
seguint el magnànim Eneas i els seus fets extrems.

Aquí hi ha un cor que menysprea la llum i que creu 205
que bé pot pagar amb la vida aquesta glòria que busques. ”

Nis respon: “En veritat res d'això temia de tu,
i no seria just, així el gran Júpiter a tu em torni
triomfant, o qualsevol déu que ho contempli amb ulls benignes.

Però si algun déu o alguna mala sort (com sovint veus 210
en aquest perill) m'arrosseguen al desastre,
m'agradaria que tu sobrevisquessis, més digne de la vida per la teva edat.

Que hi hagués qui m'encomanés a la terra traient-me
del combat o pagant un rescat, o, si Fortuna ho prohibeix,
que, absent, les exèquies em fes i adornés la meva tomba. 215

I per no ser causa d'un dolor tan gran per a la teva mare,
la pobra, l'única entre moltes que valent ha seguit
el seu fill, sense cuidar-se de les muralles del gran Acestes.”

Però l'altre: “No enllacis endebades arguments buits,
que la meva opinió no cedeix i és inamovible. 220

Donem-nos pressa.” Diu i alhora desperta els guàrdies.

Aquests els relleven i mantenen el torn; deixant el lloc,
ell acompanya Nis i surten a la recerca del seu rei.

Per totes les terres els altres animals curaven les seves penes
amb el son i els cors oblidats de fatigues; 225

els primers cabdills dels teucres, la joventut escollida,
celebraven consell sobre assumptes importants del regne,

què farien i qui seria ja el missatger d'Eneas.

Dempeus estan recolzats en llances llargues i amb els seus escuts

enmig de la plana i del campament. Llavors Nis i amb ell

230

Euríal demanen apressats ser admesos sense demora,

que l'assumpte era important i la tardança cara. Iulus

els va rebre el primer, nerviosos, i va ordena a Nis que parli.

Així doncs el fill d'Hirtac: "Escolteu amb voluntat propícia,

amics d'Eneas, i no jutgeu pels nostres anys

235

el que portem. Han callat els rúts vençuts

pel vi i la son. Nosaltres mateixos un lloc hem vist

per al nostre pla, que s'obre a la cruïlla de la porta marina.

Han cessat els focs i negra fumera s'aixeca

fins al cel. Si ens permeteu aprofitar aquesta fortuna

240

per buscar Eneas i les muralles de Pal·lant,

ens veureu al punt tornar amb el botí carregats

d'una gran matança. I no ens enganya el camí en la marxa:

hem vist abans les primeres cases entre valls fosques

anant sovint de caça i hem recorregut tot el riu."

245

Llavors Aletes, madur d'esperit i feixuc per l'edat:

"Déus de la pàtria sota el poder dels quals Troia està sempre!

No voleu, però, destruir per complet els teucres

quan ànims va donar així als nostres joves i esperits

tan fermes." Així dient abraçava les espatlles i les destres

250

de tots dos, i regava de plor el seu rostre i les seves galtes.

"Què per a vosaltres, guerrers, quina recompensa digna

pagar es pot per aquesta gesta? El millor de seguida

us ho donaran els déus i vosaltres mateixos: us pagarà molt aviat

la resta el piadós Eneas i, amb la seva edat sencera,

255

Ascani, que mai no oblida mèrits tan grans."

"Jo, per la meva part - afirma Ascani -, per a qui l'esperança sola

està en la tornada del meu pare, a vosaltres us poso per testimoni,
 Nis, pels grans Penats i el Lar d'Assàrac i el temple
 de la canosa Vesta: sigui quina sigui la meva confiança i la meva fortuna, 260
 la poso en el vostre cor. Busqueu el meu pare,
 torneu la seva presència; res serà trist si el recupero.
 Us donaré dues copes plenes de relleus, acabades
 en plata, que el meu pare va prendre després de la derrota d'Arisba,
 amb dos trípodcs iguals, dos grans talents d'or, 265
 una cratera antiga que em va donar la sidònia Dido.
 Ara, si em fos donat conquerir vencedor Itàlia,
 fer-me amb el regne i repartir el botí a sorts,
 has vist amb quin cavall anava Turn i amb quines armes, tot
 d'or; doncs ja aquest cavall i el seu escut i el seu vermell plomall, 270
 són ja el teu premi, Nis, lliures del sorteig.
 El meu pare per la seva part dues vegades sis mares
 ben triades i captius i tots amb les seves armes,
 i a més tot el camp que té el mateix rei Llatí.
 I pel que fa a tu, respectable noi a qui segueix 275
 de prop la meva edat, t'acullo ja amb tot el cor
 i t'abraço company de totes les fatigues.
 No he de buscar glòria alguna sense tu en les meves empreses:
 tant en pau com en guerra, en tu residirà la meva confiança
 major de paraula i d'obra." A qui així parla, replica 280
 Euríal: "Mai arribarà el dia que em vegi indigne
 d'accions tan valents; només, que no es torni d'esquena
 la sort favorable. Però res més que això et demano, per damunt
 de tots els regals: tinc la meva mare, de la vella estirp
 de Príam, a qui, desgraciada, la terra d'Ílion no va retenir 285
 quan vaig partir, ni les muralles del rei Acestes.
 La deixo jo ara sense saber res de tot aquest risc

i sense acomiadar-me (poso la nit per testimoni
 i la teva dreta), que patir no puc llàgrimes de la meva mare.
 Així que tu, t'ho prego, consola la desgraciada i mira per ella a qui deixo. 290
 Permet-me portar aquesta esperança i amb més audàcia afrontaré
 tots els perills." Amb el cor estremit van vessar
 llàgrimes els Dàrdans, i el bell Iulus més que els altres,
 i va estremir el seu ànim aquesta pietosa imatge filial.
 Diu així llavors: 295
 "Pots prometre tot el que sigui digne de les teves grans empreses.
 Doncs ella ha de ser la meva mare i ha de faltar-li només
 el nom de Creüsa, i no li espera petita recompensa
 per un fill així. Sigui quin sigui el final de la teva gesta,
 juro pel meu cap, pel qual abans solia el meu pare: 300
 tot allò que a tu et prometo a la tornada si tot va bé,
 el mateix es farà amb la teva mare i tota la seva estirp."
 Així diu entre llàgrimes; a la vegada es treu de l'espatlla l'espasa
 d'or que havia forjat Licaó de Cnosos amb art
 admirable, amb la beina d'ivori que rapidesa li donava. 305
 A Nis dóna Mnesteu la pell d'un lleó espantós,
 les seves despulles, i l'elm li canvia el fidel Aletes.
 Parteixen al punt armats; a la vegada que marxen
 els segueix amb els seus desitjos fins al costat de les portes tot el grup
 dels principals, joves i vells, així com el bell Iulus, 310
 fent gala abans d'hora d'ànim i cura d'home,
 els donava molts encàrrecs per al seu pare; però tot
 ho dispersen les brises i ho entreguen sense sentit als núvols.
 Creuen sortint el fossat i entre les ombres de la nit
 es dirigeixen al camp enemic, però abans serien causa 315
 de mort per a molts. Veuen cossos estesos a l'herba
 pel vi i la son, carros dreçats a la platja,

homes entre rodes i arreus, les armes per terra
i entre les copes. El fill d'Hirtac així va dir el primer:

“Euríal, és el moment d'atacar, l'ocasió a això ens convida. 320

Per aquí hi ha el camí. Tu, perquè cap grup pugui alçar-se
a les nostres esquenes, vigila i observa de lluny;
vaig a sembrar la mort obrint-te amb això ample sender.”

Això diu i sufoca la seva veu al mateix temps que ataca amb l'espasa
l'orgullós Ramnes, que en tous tapissos estava 325

ajagut i en somnis respirava tot el seu pit,
rei al mateix temps que gratíssim àugur del rei Turn,
encara que no va poder amb el seu auguri lliurar-se de la mort.

Al seu costat acaba amb tres servents que jeien tranquils
entre les seves armes i amb l'escuder de Rem i amb l'auriga sota els seus propis 330

cavalls sorpresos, i talla amb l'espasa els colls penjants.

Després li talla a l'amo mateix el cap i deixa el seu cos
sagnant a borbollons, de negra sang la tèbia terra
i els llits es xopen. I fa el mateix amb Làmir i Lamos

i amb el jove Serrà, que havia jugat molt 335

aquella nit, de bella figura, i jeia amb el cos
vençut per l'abundant vi: feliç ell si hagués igualat
la nit amb el seu joc i l'hagués portat a l'alba;

tal com un lleó famolenc movent-se entre plens cortals
(com li demana la seva folla fam), devora i arrossega 340

el tendre bestiar mut d'espant i rugeix amb boca cruenta.

No menor va ser la matança d'Euríal; també ell encès,
boig es torna i es llença enmig d'un gran grup de gent
desconeguda, de Fadus i Herbesus, d' Abaris i Retus,

desprevinguts; a Retus despert i veient-ho tot 345

que, ple de por, s'amagava darrera d'una cratera,
li va clavar l'espasa al pit fins a l'empunyadura

quan s'incorporava, i la va treure plena de mort.

Vomita l'altre una ànima de porpra i en morir tira
el vi barrejat amb la sang, ell continua el seu boig mal. 350

I ja es dirigia al grup de Messap; allà veia apagar
els focs, i els cavalls, lligats segons el costum,
pasturaven a l'herba, quan així Nis breument
(doncs sent que l'arrossega l'excés de sang i l'ansia):
"Deixem-ho - diu -, ja que s'acosta la llum enemiga. 355

Càstig bastant han tingut, un camí s'obre entre els enemics."
Abandonen nombrosos objectes de plata massissa dels soldats,
i armes i crateres, així com bells tapissos.

Euríal pren els arreus de Rames i un cinturó de plaques
d'or, presents que un dia el riquíssim Cèdic enviés 360
a Rèmul de Tíbur, quan el va fer el seu hoste en absència;
ell els lliura en morir al seu nét perquè els tingui;
després de la seva mort el van prendre els rúts en la guerra i en el combat:
l'agafa i se'l penja a l'espatlla inútilment poderós.

Després l'elm de Messap, còmode i adornat de plomall, 365
es posa. Surten del camp i busquen llocs segurs.
Caminaven mentrestant genets enviats a descoberta
de la ciutat llatina, mentre la resta de la tropa acampava
a la plana, i resposta portaven al rei Turn.

Tres-cents, tots amb escuts, i Volcent al comandament. 370
I ja s'acostaven al campament i als seus murs arribaven,
quan els veuen tombar allà lluny pel camí de l'esquerra,
i l'elm va trair el descuidat Euríal en l'ombra
brillant de la nit i refulgia tocat pels llamps.

No va passar inadvertit; des de la seva columna crida Volcent:
"Quiets, soldats! Quina és la causa de la sortida? 375
De qui sou soldats i on us dirigiu?" Ells res responen,

sinó que van entrar corrents al bosc i es van confiar a la nit.

Es llencen els genets als senders coneguts

aquí i allà, i envolten de guàrdies tots els accessos.

Era una selva eriçada de negra alzina i esbarzers, 380

que espessos matolls omplien per tot arreu;

entre ocults camins brillava un rar sender.

Destorben Euríal les tenebres de les branques i el pesat

botí i el temor l'enganya amb la direcció del camí.

Nis escapa, i ja s'havia lliurat de l'enemic el descuidat 385

i dels llocs que després es van anomenar albans

del nom d'Alba (on el rei Llatí tenia les seves pastures),

i es va aturar i endebades va buscar l'amic absent:

"Pobre Euríal, on t'he abandonat?,

Per on seguir? Recorrent de nou el difícil camí 390

de la selva enganyosa?" Observa les empremtes recents

i les segueix cap enrere i vaga entre les bardisses silencioses.

Sent els cavalls, sent l'estrèpit i els senyals dels que el persegueixen,

i no passa molt de temps, quan un clam arriba

a les seves oïdes i veu Euríal, a qui amb l'engany 395

del lloc i la nit tot el grup ja té capturat

en sobtada escaramussa i encara que tot ho intenta és endebades.

Què fer? Amb quines forces intentaria el jove

rescatar, o amb quines armes? ¿S'ha de llançar a morir

entre les espases guanyant amb ferides una mort bella? 400

Ràpid branda la llança doblegant el braç

i mirant l'alta Lluna diu d'aquesta manera:

"Tu, deessa, acudeix en la nostra ajuda en aquest tràngol,

glòria dels astres i guardiana dels boscos, filla de Latona.

Si algun present va portar fins els teus altars el meu pare Hirtac 405

per mi; si els vaig augmentar jo en les meves caceres o els vaig penjar

de la teva volta o els vaig clavar en els teus sagrats sostres,
concedeix-me dispersar aquest grup i guia els meus trets per l'aire.”

Va dir, i va llençar el seu ferro fent força
amb tot el seu cos. La llança voladora assota les ombres 410
de la nit i es clava a l'esquena de Sulmó i es trenca
allà, i la fusta clavada el cor li travessa.

Aquest es regira vomitant un riu calent del seu pit,
gelat, i colpeja els seus flancs en llargs espasmes.

Miren al seu voltant. Encara més enardit, 415
vet aquí que una altra llança sospesava a l'altura de l'orella.
Mentre corren confosos, xiulant arriba l'asta
a les temples de Tagus i es clava tèbia al cervell travessat.

Embogeix el ferotge Volcent sense poder veure qui llança
els trets, i sense poder llençar-se enardit sobre ell. 420

“Doncs tu mentrestant pagaràs amb la teva sang calenta
el càstig per tots dos “, va dir, i alhora empunyant la seva espasa
marxava contra Euríal. Fora de si llavors, aterrit,
crida Nis i ja no aguanta més amagat
en la fosca, ni pot suportar un dolor tan gran: 425

“A mi, a mi, aquí està el que ho ha fet! Torneu a mi les armes,
rútuls! Meu ha estat el pla, i res va gosar aquest
ni res va poder; el cel i els astres que ho saben són els meus testimonis;
ell només va estimar massa un infeliç amic.”

Aquests crits donava, però l'espasa impulsada amb força 430
traspasa les costelles i trenca el blanc pit.

Cau Euríal ferit de mort, i pel seu bonic cos
corre la sang i s'esfondra el seu coll sobre les espatlles:
com quan la flor vermella que sega l'arada
s'esllangueix i mor, o com la rosella de flàccid coll 435
inclina el cap sota el pes de la pluja.

Però Nis es llença al mig i només entre tants
vol Volcent, només en Volcent es fixa.

Els enemics l'envolten i de prop l'assetgen
per tot arreu. No s'atura per això i volteja la seva espasa 440
llampegant, fins que a la boca del rútul que cridava
la va clavar de front i morint va treure la vida al seu enemic.

Es va llençar llavors a sobre de l'exànime amic,
crivellat, i allà va descansar per fi amb plàcida mort.

Afortunats tots dos! Si alguna cosa poden els meus versos, 445
mai cap dia no us esborrarà del temps memoriós,
mentre habiti la roca inamovible del Capitoli
la casa d'Eneas i el seu poder mantingui el pare romà.

Els rútuls vencedors es fan amb el botí i les despulles
i porten plorant al campament Volcent sense vida. 450

No va ser menor el dol al camp en trobar Ramnes
exsangüe i tan gran matança dels millors,
i Serrà i Numa. Una gran rotllana es forma
davant dels seus cossos i els homes mig morts i el lloc recent
de tèbia mort i els rius escumejants plens de sang. 455

Reconeixen entre ells les despulles i el casc lluent
de Messap i els arreus amb tanta suor guanyats.

I ja l'Aurora primera regava les terres amb el nou dia
abandonant el llit safrà de Titonos. 460

Amb el sol ja escampat, descobertes per la llum les coses,
Turn crida els seus homes a les armes revestit ell mateix
amb les seves armes: formen les columnes de bronze per al combat,
cadascú les seves, i exalten les seves ires amb diverses consignes.

Claven fins i tot els mateixos caps en llances dretes 465
(lamentable espectacle) d'Eurial i Nis, i les segueixen amb gran cridòria.

Els durs Enèades a la part esquerra dels murs

van disposar la seva línia (la dreta la cenyeixen les aigües),
i ocupen els fossats enormes i en les altes torres
es posen, tristos; commovien els desgraciats els rostres clavats 470
dels seus homes, tan coneguts, rajant negra sang.
Volant mentrestant amb les seves plomes Fama, la missatgera,
corre per la ciutat espantada i arriba a les orelles de la mare
d'Euríal. I de sobte va deixar la calor els seus ossos, desgraciada,
el fus es va escapar de les mans i van caure els cabdells. 475
Surt corrent la infeliç i amb xiscles de dona
estirant-se els cabells, fora de si, busca els murs
i les primeres files, i no es fixa en els homes ni en el perill
ni en els trets, i omple llavors el cel amb el seu lament:
"Així et veig, Euríal? Ets tu, el repòs darrer 480
dels meus anys, i has pogut deixar-me sola,
cruel? I quan et van enviar a perills tan grans,
no es va concedir a la teva mare parlar-te per última vegada?
Ai! Jeus en terra estranya, botí dels gossos llatins
i dels seus voltors. Essent la teva mare, ni les teves exèquies he pogut 485
fer, ni t'he tancat els teus ulls, ni t'he rentat les teves ferides,
cobrint-te amb la tela que t'estava teixint a corre-cuita,
de dia i de nit, i en el teler consolava les meves penes de vella.
On buscar? Quina terra guarda el teu cos
i els teus membres lacerats i el teu cadàver trencat? Això em portes 490
de tu, fill meu? Això és el que he seguit per mar i per terra?
Travesseu-me, si queda encara pietat; contra mi totes les fletxes
dispareu, rútuels, mateu-me la primera amb l'espasa;
o tu, gran pare dels déus, tingues pietat i aquest odiat
cap sepulta sota el Tàrtar amb el teu llamp, 495
que d'una altra manera no puc trencar aquesta vida cruel."

Commoguts els cors amb aquest plor , un trist lament
brolla de tots, s'entorpeixen les forces trencades per al combat.

Ideu i Àctor, com que inflamava la pena de tots,

per ordre d' Ilioneu i de Iulus que molt plorava

500

l'agafen i en les seves mans la condueixen a casa.

Argument (IX 503 – 818)

Turn al capdavant dels rútuks ataca el campament troià. La lluita és aferrissada i hi ha crueltat entre els dos bàndols: Ascani mata Numà; els troians Pàndar i Bícias, que vigilaven una porta, l'obren i repton l'enemic a entrar. Turn mata Bícias i els rútuks entren dins del campament troià. El déu Mart intervé animant la valentia dels troians, però Turn aconseguix colpir Pàndar fent-li un tall al cap. Els troians es reorganitzen i envolten Turn, que no té cap altra manera d'escapolir-se que llançar-se al riu Tíber i fugir nedant.

Llibre X

Argument (X 1 – 361)

Júpiter convoca l'assemblea dels déus i els convida a fer les paus. Venus es plany de l'infortuni dels troians i retreu a Juno els seus tripijocs. Juno respon atribuint a Venus i als troians la culpa de tot el que passa. Els déus es posicionen en dos bàndols però Júpiter promet que ell mantindrà equilibrada la balança del destí entre les dues parts.

En sortir el sol, els rútuks reprenen l'atac. Mentrestant, Eneas ha aconseguit aliats entre els tirrens i els lígurs i retorna al capdavant d'una flota de trenta vaixells amb representació d'homes de tots aquests pobles. Durant la navegació se li apareixen les nimfes marines, els seus antics vaixells que havien sofert aquesta transformació, i l'informen de la delicada situació dels seus companys. Arribat davant del campament troià, fa desembarcar les seves tropes i les posa en formació de combat.

Mort de Pal-lant (X 362 – 509)

Però en una altra part, per on un torrent arrossegava

362

rodant moltes pedres i arbustos arrencats de la riba,

als àrcades, no avesats a aguantar atacs a peu,

Pal-lant quan els va veure donar l'esquena als Llatins que els perseguien

365

-ja que la difícil naturalesa del lloc els havia fet

deixar els cavalls, darrera solució en situacions desesperades, -

ja amb precs, ja amb amargues paraules el seu valor encén:

“On fugiu, companys? Per vosaltres i per les vostres gestes,

pel nom del nostre rei Evandre i les guerres guanyades

370

i per la meva esperança, que em neix ara èmula de la glòria del meu pare,

no us confieu als vostres peus. Un camí cal obrir amb l'espasa

entre els enemics. Per on més dens és el setge de soldats,
per aquí us crida, amb el vostre cap Pal·lant, la pàtria sagrada.

Cap poder diví ens assetja, mortals som atacats 375
per un enemic mortal, la mateixa força tenim i les mateixes mans.

Mireu: el mar ens tanca amb la gran barrera de les seves aigües
i no hi ha ja terra per fugir. Anem al pèlag o a Troia? “

Això diu, i es llança enmig de l'atapeït grup d'enemics.

Front li fa el primer enviat per fets injustos 380

Lagus. A aquest, mentre arrenca un penyal de gran pes,
li clava un dard disparat i li clava on l'espina
separa les costelles, i la llança rep
clavada en els seus ossos. No aconsegueix Hisbó sorprendre'l
encara que ho intentava, doncs se li avança Pal·lant 385
quan corria enfurismat i per la mort cruel del company
incaut, i clava la seva espasa al pulmó inflat.

Cerca després a Esteni i a Anquèmol de l'antiga
estirp de Retus, que va gosar sollar el llit de la seva madrastra.

També vosaltres, bessons, vareu sucumbir als camps dels rútuels, 390
Larides i Tímbor, prole molt semblant a Daucus,
indiscernible per als seus i grata confusió dels seus pares;
però avui Pal·lant us va infligir cruels diferències.

Doncs a tu, Tímbor, l'espasa d'Evandre et va arrencar el cap;
a tu, Larides, com si fos seu, et busca la dreta tallada 395
i salten els dits moribunds i encara empunyen el ferro.

Als àrcades, encesos per l'arenga, que contemplaven del seu heroi
les glorioses accions, dolor i pudor els armen contra els enemics.

Després Pal·lante traspassa Retus que escapava al seu costat
en el seu carro. Això i només això va servir a llos de retard; 400
doncs contra llos anava dirigida des de lluny la forta llança
el camí de la qual Retus va interceptar, òptim Teutras,

fugint de tu i del teu germà Tires, i llançat del carro
trepitjà mig mort els camps dels rútils amb els seus talons.

I com quan durant el desitjat estiu s'aixequen els vents 405
i encén en els boscos el pastor focs dispersos,
i de sobte, si arriben al centre, s'estenen pels amples
camps en un hòrrid front de Vulcà, mentre ell, victoriós,
s'asseu a contemplar les flames triomfants:
no d'una altra manera s'agrupa tot el valor dels companys 410
en la teva ajuda, Pal·lant. Però Halès, ferotge en la guerra,
arremet contra ells i es protegeix després amb les seves armes.
Acaba així amb Ladó, Feres i Demòdoc,
amb la brillant espasa talla a Estrimoni la dreta
llançada contra el seu coll; amb una pedra fereix la cara de Toant 415
i dispersa els seus ossos barrejats amb el cervell ensangonats.
El seu pare, preveient el seu destí, havia ocultat Halès en els boscos;
quan ancià va tancar els ulls blanquinosos amb la mort,
el van encaçar amb la seva mà les Parques i el van consagrar d'Evandre
a les armes. Contra ell es dirigeix Pal·lant pregant així primer: 420
"Dóna, pare Tíber, ara fortuna a aquest ferro que penso
llançar i un camí a través del pit del dur Halès.
La teva alzina tindrà aquestes armes i les despulles d'aquest home."
I ho va escoltar el déu, mentre Halès a Imàon protegia,
ofereix l'infeliç seu pit inerme a la fletxa arcàdia. 425
Però no deixa Lausus, part notable en la guerra,
que s'espantin les seves tropes per mort tan senyera: a Abant
mata el primer en fer-li front, nus i suport del combat.
Cauen els fills d'Arcàdia, cauen els etruscs
i vosaltres, teucres, que amb vida va escapar dels grecs. 430
S'enfronten les línies amb cabdills i forces iguals;
els últims empenyen el front i la multitud no deixa

que es moguin ni mans ni armes. Les insta i anima d'una banda Pal·lant
i de l'altra Lausus, que no es porten molt en edat;
il·lustres en presència, la Fortuna els havia negat 435
el retorn a la pàtria. No va tolerar, però,
que s'enfrontessin el que regna en el gran Olimp;
els espera de seguida la seva destinació sota un enemic més gran.
Mentrestant la seva divina germana a Turn aconsella
rellevar Lausus, i amb carro volador talla el centre de les línies. 440
Quan veu els seus homes: "És hora de deixar el combat;
jo només m'enfrontaré a Pal·lant, Pal·lant és cosa meva.
Com m'agradaria que d'espectador estigués el seu pare! "
Això diu, i van sortir els seus companys del camp, segons se'ls manava.
I, en retirar-se els rútils, esbalaït el jove de l'orgullosa ordre 445
se sorprèn davant Turn i pel seu cos enorme
porta els seus ulls i amb fera mirada en tot es fixa de lluny,
i amb aquestes paraules replica a les paraules del rei:
"Jo seré celebrat per aconseguir despulles opimes
o per una mort gloriosa, amb les dues sorts es conforma el meu pare. 450
deixa't d'amenaçes." Avança després al centre del camp;
gelada corre la sang a les entranyes dels àrcades.
Turn va saltar del seu carro, es disposa a enfrontar-se
a peu, i com el lleó, quan veu des d'alta talaia
en el camp a la llunyania un toro que es disposa al combat, 455
salta rabent, no una altra és la imatge de Turn avançant.
Quan va creure que aquest estava a l'abast de les seves llances,
ataca Pal·lant el primer, per si la sort l'audaç emparava
de forces desiguals, i diu així al cel immens:
"Per l'hospitalitat del meu pare i les taules que vas visitar, 460
Alcides, et demano, sigues-me propici en aquesta gran empresa.
Que em vegi treure moribund les armes plenes de sang

i portin els ulls de Turn en morir la meva victòria.”

Va sentir Alcides al jove i va ofegar un gran sospir
en la profunditat del pit i va vessar llàgrimes vanes.

465

Llavors parla el pare al seu fill amb paraules d'amic:

“Fixat hi ha el dia de cadascú, breu i irreparable el temps
de la vida és per a tots; però al valor prolongar correspon
la fama amb gestes. Al peu de les altes muralles de Troia
van caure molts fills de déus i amb ells va morir també

470

Sarpèdon, la meva pròpia descendència, i els seus fets
reclamen Turn i arriba al final del temps concedit.”

Això diu i dels camps dels rútils aparta els seus ulls.

Pal·lant per fi llança amb gran força la seva llança
i treu de la buida beina l'espasa lluent.

475

Aquella, volant, cau on acaba la protecció de
l'espalla i obrint-se camí entre les vores de l'escut
mossega finalment el gran cos de Turn.

Turn, per la seva banda, la fusta que acaba en punta de ferro
brandeix molt de temps i contra Pal·lant la llança, i així exclama:

480

“Mira si la meva arma no és més penetrant!”

Havia dit, i l'escut, tot i tantes capes de ferro i de bronze,
tantes voltes d'una pell de brau,

la punta el traspassa pel centre amb cop vibrant
i perfora la defensa de la cuirassa i el pit enorme.

485

Arrenca Pal·lant debades l'arma calent de la ferida:
pel mateix camí surten la sang i la vida.

Cau sobre la seva ferida (sobre ell ressonen les seves armes)
i besa en morir amb boca plena de sang la terra enemiga.

Turn alçant-se sobre ell:

490

“Recordeu-vos, àrcades -diu- de les meves paraules i porteu-les
a Evandre: li torno Pal·lant segons ha merescut.

Sigui quin sigui l'honor d'un túmul, sigui quin sigui el consol d'un sepulcre,
els hi concedeixo. No li costarà poc d'Eneas
l'hospitalitat" I així que va haver parlat, va aixafar amb el peu 495
esquerre el mort robant-li del cinturó el pes enorme
amb el crim gravat: el grup de joves assassinats
al mateix temps en la nit de noces horriblement i els llits plens de sang,
que havia treballat amb molt d'or Clonus, fill d'Èurit;
amb aquesta despulla passeja Turn en triomf, joiós per tenir-lo. 500
¡Cor dels homes, que ignora el destí i la sort futura
i no sap respectar, superb pels fets favorables, la mesura !
Dia vindrà en què el gran Turn desitjarà haver cobrat
un bon rescat per la vida de Pal·lant i odiarà aquests despulles
i aquesta hora. Però els seus companys entre llàgrimes i molts gemecs 505
s'enduen en gran nombre Pal·lant sobre l'escut.
Ai, tu, que tornaràs glòria gran i dolor al teu pare!
Aquest ha estat el teu primer dia en la guerra i aquest mateix l'últim,
i deixes, però, de rúts munts immensos. 509

Argument (X 510 - 908)

Eneas venja la mort del seu amic fent una gran matança entre els rúts. Juno, preocupada per Turn, obté el permís de Júpiter per a allunyar-lo del perill. Se l'endú del camp de batalla fent-lo perseguir un fantasma d'Eneas que ha format amb vapor.

Mezenci intervé en el combat i mata gran nombre de troians i etruscs fins que és ferit per Eneas. Llavors es retira de la lluita per embenar-se la ferida. El seu fill, Lausus, apareix en la seva ajuda i acaba sent mort per Eneas. Mezenci, en assabentar-se de la mort del seu fill, torna al combat i s'enfronta a Eneas. Eneas també el mata.

Llibre XI

Argument

Eneas, victoriós per la mort de Mezenci, fa erigir un trofeu amb les armes de l'enemic mort i el dedica al déu Mart. Enmig d'una gran desfilada, porten el cadàver de Pal·lant a la ciutat d'Evandre, on el rebran el seu pare i la resta de ciutadans.

Els llatins envien una ambaixada i demanen una treva per enterrar els guerrers caiguts. S'acorden dotze dies de treva.

Mentrestant, arriba Vènul, a qui al principi de la guerra els llatins havien enviat a la cort de Diomedes per demanar tropes. Vènul comunica que Diomedes ha refusat ajudar-los amb tropes i el rei Llatí planteja arribar a un acord de pau amb els troians. Drances intervé a favor de Llatí i en contra de Turn. Aquest li respon manifestant-se a favor de seguir lluitant. Estant en ple debat arriben notícies que els troians estan atacant la ciutat dividits en dos bàndols.

Turn es prepara per al combat. Divideix també les seves tropes en dos bàndols: Camil·la, reina dels volscos, i Messap seran els encarregats de dirigir la cavalleria; Turn en persona dirigirà l'infanteria, emboscada pel lloc per on ha de passar Eneas amb els seus.

Comença la batalla entre les dues faccions de cavalleria. Camil·la ha causat moltes baixes entre els troians i etruscs, però finalment cau traspassada per la llança d'Arrunt. La seva mort traspassa les tropes dels volscos i dels rútuels, que inicien la retirada. Turn, informat d'aquest succés, abandona la seva posició i acut en ajuda dels seus. Eneas el segueix, en quedar lliure d'enemics la zona que havia de travessar. Arribada la nit, els dos exèrcits acampen davant de les muralles de la ciutat.

Llibre XII

Argument (XII 1 – 886)

Turn, veient que la situació de les seves tropes no és gens favorable a causa de les derrotes sofertes, proposa a Llatí que el deixi enfrontar-se amb Eneas en combat singular. La reina Amata i Lavínia mostren el seu desconsol, però s'accepta la seva proposta. S'envia un emissari a Eneas i aquest accepta l'ofertament. Els rivals es preparen per al combat.

Davant dels dos exèrcits, Eneas i Llatí tanquen un nou pacte. Mentrestant, Juturna, germana de Turn, exalta els llatins en contra dels troians i simula un fals prodigi que porta a l'àugur Tolumni a llençar una javelina contra els troians. Es trenca la treva i s'inicia el combat. Eneas cau ferit per una fletxa i s'ha de retirar, cosa que aprofita Turn per matar gran quantitat de soldats enemics.

Venus intervé i cura la ferida d'Eneas amb unes herbes de l'Ída. L'heroi retorna al camp de batalla cercant Turn. En no trobar-lo, decideix atacar la ciutat. Els troians calen foc a les muralles i hi aprenen escales per tal d'assaltar-les. La reina Amata, creient-ho tot perdut, es penja. La ciutat s'omple de confusió i terror. Turn s'adona que té les perdre i, després de trobar Eneas, li demana de batre's amb ell en combat singular. Eneas abandona les muralles i s'enfronta a ell.

Escena final del combat entre Turn i Eneas (12, 887- 952)

Eneas segueix atacant i fa brillar la seva llança 887

gran com un arbre, i així parla amb pit terrible:

"Què és el que ara t'entreté? Per què et retardes, Turn?

No a la carrera; hem lluitar de prop amb armes terribles. 890

Converteix-te en tot el que vulguis i reuneix com puguis

valor i trucs, toca amb les teves ales, si vols,

els astres altíssims i oculta't tancat en les entranyes de la terra."

L'altre, movent el cap: "No em fan por les teves fogoses paraules,
arrogant, són els déus que m'espanten i tenir Júpiter d'enemic. " 895

I sense més dir posa els seus ulls en una pedra enorme,
una antiga i enorme pedra que estava tirada al pla,
posada com a marca en el camp per evitar querelles pels sembrats.
Tot just la podrien aguantar sobre el coll dotze homes escollits,
musculosos com avui els produeix la nostra terra; 900

ell la va alçar amb mà tremolosa i la brandava contra el seu enemic
erigint-se més encara l'heroi , llançat a la carrera.
Però ell ni es va reconèixer en córrer ni en avançar
o en prendre l'enorme pedra a les mans i brandar-la;
trontollen els seus genolls, un calfred li va quallar la gèlida sang. 905

I a més la roca llançada al buit pel guerrer
ni va recórrer tota la seva distància ni va encertar el cop.
I com en somnis, quan de nit el lànguid repòs
ens tanca els ulls, en va ens sembla que volem emprendre
ansioses carreres i enmig de l'intent sucumbim 910

extenuats, no pot la llengua, no tenim prou les conegudes
forces del cos i no surten veus ni paraules.
Així a Turn, per on el seu valor el porta a buscar una sortida,
la deessa cruel li nega el camí. Donen voltes llavors en el seu pit
variats sentiments, contempla els rúts i la ciutat 915

i dubta de por i l'estremeix buscar la mort,
ni com escapar o amb quina força atacar l'enemic
no veu, ni tan sols el seu carro ni la seva germana auriga.
Contra els seus dubtes, branda Eneas el dard fatal,
calculant la fortuna amb els ulls, i amb tot el seu cos 920

el dispara de lluny. Mai no tremolen així les pedres que llança
la màquina de guerra ni amb llamp tan terrible
esclaten els trons. Vola com negre remolí

la llança portant un cruel final i esquinça les vores
 de la cuirassa i l'última capa de les set de l'escut; 925
 xiulant li travessa la cuixa. Cau colpejat
 tant gran com és Turn a terra, doblegant el genoll.
 S'alcen els rútsuls en un gemec i ressona tota
 la muntanya al voltant i els boscos profunds retornen l'eco.
 Ell, des del terra suplicant, els ulls i la dreta implorant 930
 li allarga, i diu: "Ho he merescut en veritat, i no em penedeixo;
 aprofita la teva sort. Si el pensament d'un pare
 desgraciat pot commoure't, et prego (també tu vas tenir
 al teu pare Anquises), tinguis pietat de la vellesa de Dauni
 i retorna'm als meus, encara que sigui el meu cos 935
 despullat de la llum. Has guanyat i els ausonis m'han vist
 vençut allargar les palmes; teva és Lavínia per esposa,
 no vagis amb el teu odi més enllà." Es va aturar ferotge en les seves armes
 Eneas, girant els ulls, i va frenar el cop de la seva destra;
 aquestes paraules havien començat a vèncer els seus dubtes 940
 cada vegada més, quan va aparèixer a la part alta de la seva espatlla
 el desgraciat buirac i a relluir les corretges amb els coneguts ornaments
 del noi, de Pal·lant, a qui Turn va abatre vençut
 per la seva ferida, i portava a les seves espatlles el trofeu enemic.
 Ell, quan se li va fixar en els ulls el record 945
 del cruel dolor i el seu botí, encès de fúria i amb ira
 terrible: "A tu t'agradaria escapar ara revestit
 amb les despulles dels meus! Pal·lant t'immola amb aquest cop,
 i Pal·lant es cobra el càstig amb una sang criminal."
 Així dient li enfonsa furiós en ple pit 950
 l'espasa; a ell, se li deslliguen els membres de fred
 i se li escapa la vida amb un gemec, dolorós, a les ombres.